

V Pieci mēneši revolucionārajā Latvija 1917. gadā

REVOLŪCIJA PĒTERPILĪ

1917. gada 5. martā Pēterpils veikalos un maiznīcas nekur vairs nevarēja dabūt maizi. Kad arī nākamajā dienā stāvoklis neuzlabojās, strādnieces, kas stāvēja garās rindās, sāka lauzties ar varu maiznīcās un izlaupīja tās. Vispārējs sašutums un nemiers radās strādnieku rajonos Pēterpils daudzajās priekšpilsētās. 7. martā daudzos uzņēmumos notika sapulces, un strādnieki atstāja darbu. Dienu vēlāk strādnieki no vairākiem rajoniem devās demonstrācijas uz pilsētas centru. Streikojā jau ap 90.000 strādnieku, kas soļoja ar paštaisītiem sarkaniem karogiem un politiskiem plakātiem. Šādas demonstrācijas turpinājās arī 9. martā, kad centrā notika īsas improvizētas sapulces un daudzas sadursmes ar policiju, kas vairs nepārvaldīja pilsētu. 10. martā streikojā jau 240.000 strādnieku, un lielā nemieru kustība bija izvērtusies par politisku ģenerālstreiku, kam pievienojās arī studenti visās augstskolās. Demonstrējošo strādnieku galvenās prasības bija: "Nost ar patvaldību!" un "Maizi un brīvību!". Policija vairākās vietās atklāja uguni uz demonstrantiem bija daudz ievainoto un nošauto. Ģenerālstreiks parauga revolūcijā.

Revolucionārā kustība bija pilnīgi stichiska un spontāna. Neviena revolucionāra partija neaicināja strādniekus sacelties. Visas trīs slepenās sociālistu organizācijas - maziņieki, lielieki un sociālisti revolucionāri - šie notikumi pārsteidza. Vairākas dienas valdīja pilnīga nezina.

Raksturīgi bija, kā es pats uzzināju par revolūcijas sākumu. Mana dzīvokļa saimniece ieskrēja mana istabā (tas laikam bija 8. vai 9. martā) un uztraukta sacīja, ka no priekšpilsētas gar mūsu māju plūstot liels strādnieku gājiens. Es metos lejā uz ielas, un man atklājās fantastisks skats. Pa lielo prospektu soļoja bezgalīga strādnieku masa, kas devās uz pilsētas centru. Plīvoja karogi, bija pacelti plakāti, skanēja brīvības dziesmas. Es prasīju demonstrantiem: "Kurp ejat?". Atbilde bija īsa un skaidra: "Ejam pret caru!". Virziens man likās pareizs, un es piebiedrojos gājienam. Vareni skanēja tūkstošu dziesma:

Biedri, uz ciņu nu knaši!

Briesmu lai neбайдāties!

Godu un brīvību braši

Glābt, lai mēs pasteidzamies.

Jā, ilgi gaidītā brīvības stunda nu bija sītusi!

11. martā iezīmējās lūzums. Pildot cara pavēli, Pēterpils kara apgabala priekšnieks ģen. G. Habalovs pavēlēja karaspēkam šaut uz demonstrantiem. Taču kareivju vairums nevelējās šaut uz strādniekiem un mēģināja izvairīties no sadursmēm. Vakarā Paula gvardes pulka rota pat atklāja uguni pret policistiem, kas apšaudīja demonstrantus.

12. martā, agrā rīta stundā, sacēlās Volinijas gvardes pulks un virsseržanta Timofeja Kirpičnikova vadībā pievienojās revolucionārajiem strādniekiem. Volinieši devās uz citu gvardes pulku kazarmām, un dažu stundu laikā bija sacēlušies 70.000 karavīru. Pārejās karaspēka vienības pievienojās revolūcijai tās pašas dienas pēcpusdienā. Līdz ar to spontānā tautas revolūcija bija uzvarējusi.

Tikai tagad karaspēks sāka meklēt politisku vadību un

revolūcionārie pulki sāka soļot uz Taurijas pili, kur atradās Valsts Dome, par kuŗu visiem bija zināms, ka tā ir opozīcijā pret cara patvaldību. Pie Taurijas pils armijas vienības zvērēja uzticību Valsts Domei. Cara valdība izklīda un beidza pastāvēt.

Tanī pašā uzvaras dienā Valsts Domes sociāldemokratiskā frakcija aicināja strādniecību Pēterpils fabrikās nekavējoties ievēlēt pārstāvjus jaunradāmai Pēterpils Strādnieku Deputātu padomei. Ievēlētie pārstāvji jau vakarā sapulcējās Valsts Domes telpās un ievēlēja savu pirmo Izpildu komiteju, ar maziniecisko deputātu, gruzīnu N. Čheldzi par priekšsēdi. Nākamajā dienā, 13. martā, iznāca padomes laikraksta "Izvestija" pirmais numurs, un revolūcija uzvarēja arī Maskavā. 14. martā Pēterpils padomes izpildu komiteja sarīkoja kareivju deputātu velēšanas visās armijas un flotes vienībās. 15. martā Valsts Domes komiteja sastādīja pirmo pilsonisko Pagaidu valdību, ar liberālo kņazu G. Ūvovu par ministru prezidentu. Tanī pašā dienā cars Nikolajs II Pleskavā atteicās no troņa. Revolūcija bija uzvarējusi visā Krievijā.

REVOLŪCIONĀRAJĀ PĒTERPILĪ

Nu sākās Krievijas astoņi brīvības mēneši. Tautā valdīja neapraktāma sajūsma un cerības uz labāku nākotni. Apcietinātos, notiesātos un politiski izsūtītos atbrīvoja. un viņi [ap 30.000] atgriezās no Sibīrijas. To pašu darīja arī emigranti, kas bija meklējuši patvērumu ārzemes. Politiskās partijas legalizējās, un sāka iznākt brīva prese. Žandarmēriju un veco policiju likvidēja, bet pilsētu pašvaldības iecēla miliciju kārtības uzturēšanai. Pagaidu valdība apņēmas sarīkot drīzas un demokratiskas pašvaldības iestāžu un Satversmes Sapulces velēšanas. Satversmes Sapulcei

vajadzēja noteikt Krievijas valsts iekārtu.

Sakustējās arī Pēterpils daudzie latvieši. Vispirms sapulcējās "Prometeja" rajona organizācijas sociāldemokrāti un nolēma izdot savu dienas laikrakstu "Cīņu", kas sāka iznākt 20. marta. Mani ievēlēja redakcijas komisijā.

3. aprīlī notika vispārēja latviešu sapulce Teniševa institūta lielajā zālē, kur sapulcējas ap 2.000 cilvēku. Sapulce izpaudās nemiers ar domnieku Goldmaņa un Zālīša līdzšinējo cara valdībai pakļāvīgo, politiku, ko vēl sevišķi pastiprināja abu domnieku klusēšana pirmajās divas nedēļas pēc revolūcijas. Tā bija viņus pilnīgi pārsteigusi, un viņi šinī vēsturiskajā brīdī nezināja ko teikt. Bēgļu apgādāšanas Centrālkomiteja bija tūlīt pēc revolūcijas sasaukusi savu darbinieku sapulci, un tur A. Bergs savu runu bija iesācis vārdiem "Tā nelaime, kas nākusi pār mums...". Šādos apstākļos saprotams, ka abu domnieku runām nebija panākumu, un lielā sapulce Teniševa institūtā nolēma viņiem izteikt neuzticību. Šī sapulce bija man pirmās uguns kristības runājot lielas tautas sapulces priekša. Proti, es iesniedzu ārpolitisku rezolūciju kurā bija prasīts izbeigt karu un slēgt mieru bez aneksijām. Šo rezolūciju sapulce pieņēma.

Marta beigās savā ierosmē, ar dažu latviešu ģimnazistu palīdzību sasaucām latviešu jaunatnes sapulci kādas skolas zālē, Vasiļa salā. Tur nodibinājām Latvijas Sociāldemokrātisko Jaunatnes savienību (JSJS) - pēc Somijas un Zviedrijas parauga. Ievēlējām valdi, un mani izraudzīja par savienības priekšsēdi. Tālākais uzdevums bija dibināt savienības nodaļas Rīgā un Vidzemē. 27. marta Pēterpilī atbrauca Rīgas jaundibinātās strādnieku deputātu padomes delegāts A Zeibots, lai piedalītos visas Krievijas padomju pirmajā konference. Viņš pastāstīja, ka Rīgas padomei esot liels piemērotu darbinieku trūkums un nodeva

man Rīgas Izpildu komitejas aicinājumu pārcelties uz Rīgu, lai stātos padomes darbā. Pārdomājis apstākļus, secināju, ka darbs Latvijā svarīgāks par darbu Pēterpils latviešu sabiedrībā. Bez tam saskatīju, ka "Prometejā" man nebūs iespējams veikt pozitīvu darbu. Rajona komiteja pēc revolūcijas bija nākusi lielnieku rokās, un kādā rajona sapulce mēs abi ar vēlāko Saeimas deputātu Andreju Petrevicu [1883-1939] nespējām pārliecināt sapulces skarbi lielniecisko vairākumu. Arī "Cīņas" redakcijā nekas nebija sasniedzams: to bija sagrābis savas rokās kreisais lielnieks Rūdolfs Salna [1892-1937], kas manus uzskatus un iebildumus neievēroja. Mēs ar rakstnieku Andreju Kurciju gan redakcijas komiteja protestējam pret Salnas rīcību, bet rajona komiteja viņu atbalstīja. Tāpēc izšķiros pārcelties uz Rīgu.

Lai nokļūtu Rīga, kara apstākļos bija nepieciešama sevišķa iebraukšanas atļauja. Uz to parasti militārās iestādes lika gaidīt vairākas nedēļas. Tāpēc griezos pie P. Stučkas, kas kā Latvijas sociāldemokratijas pārstāvis ietilpa Pēterpils padomes pirmajā Izpildu komiteja. Viņš man izrakstīja atļauju iebraukt Rīgā, un pats to arī parakstīja. Tā ar Stučkas caurlaidi 1917. gada aprīļa vidū iebraucu Rīga!

KA "ZIŅOTĀJA" REDAKTORS RĪGA

Tūlīt pēc ierašanās Rīgā aizgāju uz Rīgas Strādnieku deputātu padomi, lai tur padomes "Ziņotāja" redakcijā sastaptu savu draugu Arvīdu Zeibotu. Padome tolaik vēl mitinājās nelielā četrstābu dzīvokli Suvorova ielā 31a, otrā stāvā. Tā bija maza, neizskatīga koka māja, kur atradās revolūcijas Rīgas centrs. Viena no istabām bija nodota redakcijai, un tur pie galda sēdēja Zeibots. Par manu ierašanos viņš bija gauži priecīgs un tūlīt vēlējās, lai es pārņemot no viņa "Ziņotāja" rediģēšanu. Viņam vajagot

organizēt Vidzemes bezzemnieku kongresu, kas pēc nedēļas sanāksot Valmierā. Nepaguvu vēl īsti atjēgties, kad Zeibots atvēra durvis uz blakus istabu, kur notika padomes izpildu komitejas sēde. Tās priekšsēdis bija Rūdolf Endrups, vecs Latvijas sociāldemokratijas darbinieks un mērens lielinieks. Viņš bija jelgavnieks un man attālāks radinieks, ko labi pazinu.

Endrups bija liels praktiķis un pirms kara ilgus gadus darbojās par grāmatvedi kādā latviešu bankā Rīgā. Viņš nesen bija atgriezies no izsūtījuma un uzņēmis padomes vadību. Zeibots lūdza vardu "ārpus kārtas" un paziņoja, ka "no Pēterpils ieradies Tangens", un lika priekšā mani nozīmēt viņa vietā par "Ziņotāja" redaktoru. Izpildu komiteja tam pievienojās, un tā vienā rāvienā, 17 gadu vecumā, biju kļuvis par Rīgas strādnieku deputātu padomes laikraksta redaktoru!

Kad atgriezāties redakcijas istabā, Zeibots man steidzīgi nodeva manuskriptus un paskaidroja, kā rīkoties ar Pēterpils telegrāfa aģentūras telegrammām. Pēc tam viņš atsveicinājās un aizgāja. Paliku viens un ķēros pie darba, kas prasīja daudz laika un pūļu, jo pirmajās nedēļās biju redakcijā viens pats. Vēlāk dabūju izpildu komitejas piekrišanu, pieaicināt redakcijā arī manu māti Klāru Kalniņu un Juri Eliasu. Līdzstrādnieku bija maz, jo revolūcijas pirmajos mēnešos Rīgā vēl daudzi nebija atgriezušies no Krievijas. Vēlāk redakcijā ieradās Andrejs Upīts, kas tikko bija iestājies sociāldemokrātu partijā, un izteica vēlēšanos kļūt par pastāvīgu līdzstrādnieku kultūras jautājumos.

Redakcijā bija vienīgi mazinieki un mums aprīļa un maija mēnešos, kamēr "Ziņotājs" iznāca, nebija nekādu domstarpību ar padomes izpildu komiteju. Lielinieki vēl nebija nostiprinājušies padomē un viņu vadītāji vēl nebija

atgriezušies Latvijā. "Ziņotājs" informēja par Rīgas padomi un citām strādnieku organizācijām, kas tagad atjaunoja savu darbību. Tāpat informējām arī par Vidzemes pilsētu strādnieku padomju darbību un bezzemnieku organizēšanos lauku pagastos. Kritisku stāju ieņēmām pret pilsoniskajiem Valsts Domes deputātiem J. Goldmani un J. Zālīti, kas bija kompromitējušies ar padevības deklarēšanu cara valdībai kara laikā un lielo mērenību latviešu nacionālo prasību laukā. Tas bija laiks, kad daudzas organizācijas izteica neuzticību abiem valsts domniekiem.

Rakstīju "Ziņotājā" vairākus ievadrakstus svarīgajā kara jautājumā. Piemēram. 27. aprīlī. raksta "Karu vai mieru?" kritizēju Pagaidu valdības ārlietu ministra P. Miļukova ārpolitiku, kas par Krievijas kara mērķiem arī pēc revolūcijas uzskatīja Konstantinopoles un jūras šaurumu iekarošanu un Galicijas pievienošanu Krievijai. Izteicos arī pret kara turpināšanu līdz "galīgai uzvarai", kā to prasīja krievu Kadetu partija un tās ministri. Rakstu nobeidzu vārdiem "Proletariāts un tautas vairākums nevar atbalstīt galīgas uzvaras politiku, tam jātiecas pēc drīza un demokrātiska miera".

Kad pēc dažām nedēļām Rīgas padomes izpildu komiteja pārcēlās uz plašākām telpām vēlākajā Rīgas prefektūras namā. "Ziņotāja" redakcija pārņēma visu Suvorova ielas dzīvokli. Īsā laika redakcija bija kļuvusi par topošas Latvijas revolucionāras demokrātijas idejisku centru.

RĪGAS STRĀDNIĒKU DEPUTĀTU PADOME

Ka padomes laikraksta redaktoram man bija jādarbojas līdz arī izpildu komitejas sēdes, kas notika gandrīz ikdienas un bieži ievilkās vēlu naktīs. Padomes izpildu komiteja tolaik

tika dēvēta saīsināti par ISKORAD [pēc krievu valodas iniciāļiem]. Rīgas padomei toreiz bija noteicēja loma Latvija, bez tās ziņas netika risināts neviens svarīgs jautājums. Padome ar savu faktisko varu īstenoja virkni svarīgu reformu: atcēla veco nedemokrātisko pilsētas Domi ar tās vācisko vairākumu, policijas vietā nodibināja Tautas miliciju, noteica 8 stundu darba dienu, ierosināja padomju dibināšanu Vidzemes pilsētās, sasauca bezzemnieku kongresu. Ar Rīgas padomes gādību Latvijas galvaspilsēta pirmoreiz bija radīta latviska pilsētas dome, un krievu policistu vietā stājās latviešu miliči. Par pilsētas galvu nāca pilsoniskais radikāldemokrāts G. Zemgals (vēlākais Latvijas valsts prezidents) un par Rīgas prefektu - toreizējais sociāldemokrāts, kapteinis R. Dambekalns, kas šo amatu pildīja vēlāk arī neatkarības laikā. Rīgas padomei bija liela autoritāte, un tas norādījumiem klausīja visas aprindas.

Maijā mani ievēlēja Rīgas padomes izpildu komitejā, bet jūnijā izpildu komitejas prezidijā. Tajā bija 7 locekļi, bet pašā izpildu komitejā, sākot ar jūniju, bija 27 locekļi. Priekšsēdim R. Endrupam bija divi biedri, vecais mazinieks V. Rikveilis un vēlākais lielnieks O. Kārklīšs [1883-1939]. Viņi bija veci nelegālisti un piedzīvojuši organizatori, kas pēc revolūcijas atgriezās no katorgas vai izsūtīšanas. Maijā pazīstamie mazinieki Dr. Fricis Menders un Kristaps Eliass, atgriezās no emigrācijas un tūlīt tika kooptēti izpildu komitejā. Ar Menderu satikos pirmoreiz. Manu tēvu Dr. P. Kalniņu, pārcēla no frontes uz kādu Rīgas kaŗa slimnīcu. Arī viņu maijā ievēlēja izpildu komitejā. Ietekmīgs izpildu komitejas loceklis bija mazinieks V. Straujānis [1880-1925], latviešu patērētāju kooperācijas dibinātājs un ilggadīgs žurnālists, kas tai laikā bija Rīgas pārtikas komitejas vadītājs. Izpildu komitejā, kuŗu pārvēlēja 7. jūnijā, bija 8 mazinieki, kādi 7 nefrakcionāri, kas parasti atbalstīja maziniekus, bet

pārējie 12 bija lielinieki, ar J. Daniševski un J. Lencmani priekšgalā.

DIVVALDĪBA LATVIJA

Otra spēcīga padome, kuŗai bija pakļauta visa krievu 12. armija tiklab Daugavas frontē, kā arī Rīgā un Vidzemē, bija armijas izpildu komiteja - ISKOSOLS. Tā pilnā mērā atbalstīja Pagaidu valdības un Pēterpils strādnieku un kareivju deputātu padomes politiku. Pretēji Rīgas strādnieku deputātu padomei, "Iskosols" pārstāvēja aizsardzības viedokli un ieskatīja, ka kaŗš turpināms, lai aizstāvētu Krievijas revolūciju. Šinī ziņā jau no paŗa sākuma pastāvēja liela uzskatu starpība ar Rīgas padomi, un attiecības bija vēsas. "Iskosols" bija pozīcijas Rīgas padome opozīcijas orgāns. "Iskosolu" ievēlēja no kaŗaspēka vienību delegātiem, un tā sastāvē lielā vairumā bija krievu mazinieki un sociālisti-revolūcionāri. "Iskosols" priekšsēdis bija G. Kučins, artilērijas virsleitnants un pazīstams mazinieku publicists. "Iskosols" sekretārs bija latvietis, virsleitnants J. Ozols, toreiz mazinieks, bet neatkarības gados "Valdības Vēstneŗa" redaktors. Ar abiem viņiem man nācās sastrādāt un tuvāk iepazīties. Kučins bija nopietns politiķis un labs runātājs, kas prata saturēt kopā lielo un nemierīgo kareivju masu.

Krievijas revolucionāro Pagaidu valdību Latvijā pārstāvēja bijušais valsts domnieks Dr. Andrejs Priedkalns, Latvijas sociāldemokratijas biedrs, kas Rīgā ieradās 31. maijā kā Pagaidu valdības komisārs Vidzemē. Priedkalns rezidēja pilī, kur atradās arī Vidzemes Pagaidu zemes padome, kas bija izveidota pēc vienoŗanās starp lauksaimnieku un bezzemnieku pārstāvjiem. Priedkalna vietnieks bija agronoms Kārlis Ulmanis, tolaik maz

pazīstama persona. Sociāldemokrāti pret viņa iecelšanu neko neiebilda, jo Ulmanis bija 1905. gada revolūcijas dalībnieks un vēlāk politisks emigrants.

Divvaldību, kas Krievijā attīstījās pēc revolūcijas, Latvijā pārstāvēja Rīgas padome un Iskosols ar 12. armijas padomi un 12. armijas pavēlnieku, kas bija Pagaidu valdības balsti. Komisārs Priedkalns, būdams pats sociāldemokrāts, izturējās pasīvi un nekādā konfliktā ar kreiso Rīgas padomi līdz pat Rīgas krišanai nenonāca. Taču faktiski valdīšanas nozares bija sadalītas: Rīgas padome izvērtās par noteicēju latviešu lietās, "Iskosols" - armijas un Krievijas valsts politikā.

PIE LATVIEŠU STRĒLNIEKIEM

12. armijā ietilpa arī abas latviešu strēlnieku brigādes. Strēlnieku pulku pārstāvji bija pulcējušies savos kongresos un ievēlējuši savu izpildu komiteju, t. s. ISKOLASTRELU. Tur pirmajos mēnešos kā priekšsēdis darbojās ģenerālštāba kapteinis Valdemārs Ozols [1884-1949], Viņš bija visai īpatnēja personība; iedomīgs cilvēks un labs militārs lietpratējs, kas bija atzinis revolūciju un tagad rosīgi darbojās "Iskolastrelā", cenšoties izlīdzināt virsnieku un strēlnieku pretišķības. Kādas noteiktas līnijas viņam trūka, un 1917. gada augustā viņš no politiskās skatuves pazuda. Par strēlnieku politisko vadoni Ozols nekļuva.

Man nācās tuvāk iepazīties ar strēlniekiem. 13. maijā "Iskoradā" ieradās 7. Bauskas strēlnieku pulka komandieris, pulkvedis Mangulis un lūdza padomes palīdzību, lai pārliecinātu viņa pulka strēlniekus pildīt augstākās priekšniecības rīkojumu atstāt Rīgu un iziet uz fronti. Tur pulkam bija jānomaina kāds krievu pulks, kam bija laiks

doties aizmugures atpūtā. Strēlnieki pulka komandierim neklausot, un, pēc viņa domām, vienīgi Rīgas padomes pārstāvji varētu tos pārliecināt, jo padome baudot strēlnieku pilnīgu uzticību. Izpildu komiteja turpat uz vietas, sekojot Endrupa ierosinājumam, uzdeva man uzrunāt strēlniekus, kas bija sapulcējušies toreizējā Krievu [vēlākajā Nacionālajā] teātrī. Pāris tūkstoši apbruņotu strēlnieku bija pārpildījuši teātri, kad pulka komitejas priekšsēdis atklāja lielo un visai nemierīgo sapulci. Ar jauneklā drosmi runāju par toreiz populāro "tekošo momentu" un sāku strēlniekus pārliecināt, ka jāievēro revolūcionārā disciplīna un jāiet atpakaļ uz fronti, uzsverot, ka to prasa Rīgas strādnieku deputātu padome. Šīs padomes vārdam toreiz bija tik liels svars, ka sapulce uzņēma manu runu aplausiem un gandrīz vienbalsīgi nolēma pakļauties pavēlei. Sapulce nobeidzās, kā to rakstīja "Ziņotājs", "zem Marseljēzas skaņām".

Mana runa ieinteresēja "Iskolastrela" darbiniekus, kas mani uzaicināja piedalīties viņu propagandistu kolēģijā. Pēc tam vairākas reizes runāju dažādos pulkos gan Rīgā, gan arī frontē. Šinī sakarībā man reiz nācās sastapties ar vēlāk daudzīnāto pulkvedi Jukumu Vācieti. Biju ieradies viņa 5. Zemgales pulka frontē, un man bija jādabū pulka komandiera atļauja runāt strēlnieku sapulcē. Vācietis man noprostāja, vai es turoties pie Pēterpils strādnieku un kareivju padomes platformas. Es atbildēju, ka to nedaru un tuos pie Rīgas padomes līnijas. Tad Vācietis, kas tai laikā bija Pagaidu valdības pusē, pateica, ka viņš man nevarot atļaut runāt. Sapulce tomēr notika, jo pulka komiteja neatzina nolīgumu. Liels bija mans pārsteigums, kad pēc lielnieku oktobra apvērsuma padomju valdība iecēla Vācieti augstos amatos un beidzot pat par visu Padomju Krievijas bruņoto spēku virspavēlnieku.

Piedalījās un runāju arī vairākos "Iskolastrela" rīkotos

diskusiju vakaros, uz kuriem bija aicināti dažādu padomju un partiju pārstāvji. Piemēram 8. maijā, runājot par toreiz tik svarīgajām Pēterpils un Rīgas padomju attiecībām, paskaidroju, ka Rīgas padome "tikai kritizē Pēterpils padomes lēmumus, bet tomēr tiem padodas. Kritikas tiesības mums nevar atņemt". Diskusijās piedalījās arī M. Skujenieks, toreizējais "Brīvā Strēlnieka" pirmais redaktors, lielinieks J. Lencmanis, žurnālisti T. Draudiņš u.c.. arī radikāldemokratu un revolucionāro sociālistu partiju pārstāvji.

Mani aicināja darboties arī jaunajā strēlnieku pulku sociāldemokratu organizācijā, kas pavasara mēnešos tikai vēl veidojās. Atceros, ka runāju kādā šīs organizācijas sapulcē, kas notika "Interima teātrī". Tur iepazinos un sadraudzējos ar virsleitnantu Osvaldu Lāci [1896-1920], kas bija viens no organizācijas vadītājiem. Šis agrākais skolotājs bija ideālists un jūsmīgs revolucionārs, kas agri gāja bojā pilsoņu karā Krievijas plašumos. Sākumā, strēlnieku sociāldemokratu organizācijā nebija lielnieciskas ietekmes. Par to liecināja tas, ka aprīlī notikušajā Latvijas Sociāldemokratijas Rīgas konferencē mani ievēlēja partijas Rīgas komitejā pēc strēlnieku delegātu pieprasījuma, lai gan viņiem mana mazinieciskā stāja bija zināma. Rezultātā darbojos Rīgas komitejā svarīgajos 1917. gada vasaras mēnešos kā strēlnieku organizācijas pārstāvis.

REVOLŪCIONĀRA SAJŪSMA

Pirmajos revolūcijas mēnešos daudzas strādnieku organizācijas, sevišķi izglītības biedrības [piem. , toreiz pazīstamā "Laboremus"] rīkoja priekšlasījumus par aktuāliem politiskiem jautājumiem. Aprīlī un maijā esmu uzstājies daudzos sarīkojumos, runādams par tematu "Kaŗš un revolūcija". Sarīkojumi bija vienmēr labi apmeklēti un

ritēja spraiģi, ar daudziem jautājumiem pēc referāta, uz kuŗiem nācās atbildēt dažreiz pat pāris stundas. Revolūcijas pirmo mēnešu sajūsmā iedzīvotāju masas gribēja zināt, kas būs, ko nesīs jauniegūtā brīvība.

Pirmie mēneši pēc cara gāšanas raksturojami ar vispārēju pacilātību, sajūsma par revolūcijas uzvaru un cerībām uz gaišu nākotni. Gandrīz visi latvieši bija kreisi noskaņoti, kas sevišķi sakāms par inteliģenci. Edvarts Virza toreiz apsveica revolūciju ar dzeju "Brīvai Latvijai":

Mēs smakām it kā cietumsienās.

Nu grūst tās - asiņains viss gaiss.

Pār Latviju kā senās dienās

Celts atkal karogs sarkanais.

Pilsoniskā radikāldemokratu partija, ko toreiz vadīja Dr. K. Kaspars un vairāki citi vēlākie neatkarības laika pilsoniskie ministri, savā dibināšanas sapulcē nolēma nosūtīt apsveikuma telegrammu Latvijas Sociāldemokratijai, kā partijai, "kas vienmēr stāvējusi un stāv brīvības cīnītāju pirmajā rindā". Arī K. Ulmaņa 11. maijā Valkā nodibinātā Zemnieku savienība, kas neatkarības gados bija lielākā labā spārna partija, paskaidroja, ka "apgalvojumi, it kā latviešu zemniecība stāvētu latviešu politiskās dzīves konservatīvajā pusē, dibināti uz nezināšanas vai neizprašanas pamata". 1917. gada brīvības pirmajos mēnešos latviešu lielais vairums bija revolucionāri noskaņoti, to skaitā arī pilsoniskā inteliģence un jaundibinātās pilsoniskās partijas.

SOCIĀLDEMOKRATISKA JAUNATNE

Pavasara revolucionārajā sajūsmas posmā izveidojās arī Latvijas Sociāldemokratiskā Jaunatnes savienība (LSJS).

Rīkodamies Pēterpilī Jau martā nodibinātās Jaunatnes savienības uzdevumā, sasaucu 25. aprīlī Rīgas skolnieku pulciņu apspriedi. Tā nolēma pievienoties savienībai, un drīz dibinājās pulciņi arī Vidzemes pilsētās un uz laukiem. 17. jūnijā "Laboremus" telpās, Romanova [vēlāk Lāčplēša] ielā 24, sasaucam savienības 1. kongresu, kurā piedalījās 45 delegāti no 14 pulciņiem ar skanīgajiem nosaukumiem - "Laboremus", "Liesma", "Ausma", "Ciņa", "Straume", "Vairogs" u.c. Kongress pieņēma savienības programmu un statūtus, kas noteica, ka par biedriem varēja būt jaunieši vecumā no 14 līdz 21 gadiem. Vecāki biedri tika pielaisti vienīgi kā veicinātāji ar padomdevēju balsīm. Kongresā referēju par toreiz sanāksmēs tik populāro "tekošo momentu", t. i. aktuālo politisko stāvokli. Lēmumu skaitā pieņēmām rezolūciju, prasot "plašu politisku un ekonomisku autonomiju Latvijai". kā arī nolēmām pievienoties Sociālistiskajai Jaunatnes Internacionālei.

Kongress nolēma sadarboties ar sociāldemokrātu partiju, pieprasot sev vienu vietu partijas Centrālkomitejā. Tādu mums drīz arī piešķīra, un kā Jaunatnes savienības pārstāvis līdz 1918. gada maijam ietilpu LSD Centrālkomitejā. Jaunatnes savienības Centrālkomitejā ievēlēja vairākus redzamus maziniekus, to skaitā arī Fr. Menderu un A. Zeibotu, bet mani ievēlēja par Centrālkomitejas priekšsēdi. Šai posteņi darbojos līdz 1922. gadam. Mūsu Centrālkomitejā bija viens vienīgs lielinieks, vēlākais mācītājs Zviedrijā, J. Sviķis. 2. augustā sākām izdot savu mēnešrakstu "Darba Jaunatne", kas vēlāk iznāca arī neatkarības gados. Būdams šī žurnāla redaktors, toreiz izteicu savienības politiskos centienus ievadraksta nobeigumā šādiem vārdiem: "Tagadējais revolucionārais laikmets aicina Latvijas darba jaunatni stāties zem sociāldemokratijas kaujas karoga cīņā par labāku nākotni,

pilnīgu darba ļaužu atbrīvošanu un patiesu mieru".

Kongresā bija pārstāvēti 1.000 savienības biedru. Vasaras mēnešos savienības darbība izvērtas plašumā, un augusta beigās biedru skaits sasniedza 3.000. Tā bija viena no tā laika lielākajām organizācijām. Savienībai bija ievērojama loma latviešu jaunatnes politiskajā audzināšanā demokrātijas un sociālās taisnības garā. Jāatzīmē, ka 1917. gadā Krievija vēl nebija sociāldemokrātiskas jaunatnes organizācijas, un mēs arī šinī ziņā bijām krieviem priekšā.

PADOMJU KONGRESA PLESKAVA

Maijā man bija izdevība iepazīties ar krievu armijas kareivju pārstāvjiem. Rīgas padome mani deleģēja ka savu pārstāvi uz Ziemeļfrontes aizmugures padomju kongresu, kas maija beigās un jūnija sākumā notika Pleskavā. Tur pulcējās vairāki simti delegātu, kas pārstāvēja Pleskavas, Kronštates, Vitebskas, Igaunijas un Latvijas padomes. Delegātu vairums nāca no kareivju padomēm; to skaitā bija arī vairāki krievu virsnieki. Latviešu vidū bija Jānis Krūmiņš [Pilāts], vēlākais LKP ārzemju biroja sekretārs, nošauts Staļina terrora laikā. Viņš kongresā pārstāvēja Valku un 1917. gada pavasarī vēl bija maz pazīstams. Delegātos bija arī Roberts Pelše [1880-1955], piektgadnieks un vēlāk pazīstamais literātūrkritiķis, vienīgais no redzamajiem lieliniekiem, kas pārcieta Staļina terroru un pēc kara atgriezās Latvijā, kur bija profesors.

Kongresa delegātu lielais vairums bija maziņieki un sociālisti-revolūcionāri. Lielinieku bija pavisam maz. Kāds no viņu runātājiem teica gauži garu un tukšu runu, kuŗu

Pēterpils padomes delegāts Henrihs Ērlīhs apzīmēja par "vārdu caureju un domu sacietējumu". Ērlīhs vēlāk bija žīdu sociāldemokratu "Bunda" vadītājs Polijā, un man bija izdevība ar viņu tikties gan Varšavā, gan vairākos Sociālistiskās Internacionāles kongresos. Bēgot no hitleriešiem, viņš Otrā pasaules kara sākumā bija ieradies Krievijā, kur Staļins lika viņu 1944. gadā nošaut.

Visi kongresa lēmumi bija ieturēti Pēterpils padomei labvēlīgā mazinieciskā garā. Mani kā Rīgas delegātu ievēlēja kongresa prezidijā un vēlāk arī Ziemeļu padomju izpildu komitejā - ISKOBORSEVĀ. Kongresa laikā, kādā Pleskavas laukumā, turienes padome sarīkoja protesta mītiņu. Tā bija vērsta pret Vīnes tiesu, kas bija piespriedusi nāves sodu austriešu sociāldemokratam F. Ādleram, vēlākajam Sociālistiskās Internacionāles sekretāram, par Austro-Ungārijas ministru prezidenta grāfa Stīrgka nošaušanu.

Pleskavas padomes priekšsēdis man stāstīja, ka Pleskavas padomē neesot neviena lielnieka. Tādu pilsētu padomju toreiz bija daudz. Krievu strādnieku un kareivju vairums 1917. gada pavasarī gan gribēja mieru, bet nekādā gadījumā nebija nosvēries lielnieku pusē. Nedaudzie lielnieki kongresā nāca galvenam kārtām no Kronštates, kas jau toreiz bija lielnieciska. Mans kaimiņš lielajā guļamistabā Pleskavas kara skolā, kur bijām novietoti, pārstāvēja Kronštati. Šis labsirdīgais un spēcīgais vīrs katru rītu aizgulējās. Vienīgā iespēja viņu uzmodināt bija skaļi saukt: "Celies, Ļeņins ir atbraucis!". Tad viņš lēca augšā kā dzelts augšā. Nezinu, kur šis tipiskais Kronštates revolucionārais matrozis vēlāk nolika savu galvu. Tas varēja būt tiklab Sarkanarmijas rindās pilsoņu karā, kā arī Kronštates pretkomūnistiskajā dumpī 1921.gada martā, kad revolūcijas "skaistums un lepnums" [Trocka vārdi] sacēlās pret komunistu diktatūru un čekas teroru.

BRAĻOŠANĀS PROBLĒMA

Pirmo mēnešu vispārējās sajūsmas un saprašanās vietā sāka rasties domstarpības, kas vasarā pieauga un radīja asus konfliktus.

Pirmās pretešķības izpaudās frontē, kur krievu kareivji aprīļa otrā pusē bija sākuši "brāloties" ar vācu kareivjiem, izkāpjot no tranšējām un satiekoties nevienai pusei nepiederošajā joslā. Satiekoties, krievu kareivji stāstīja par revolūciju un aicināja vāciešus izbeigt kaŗu. Drīz brāļošanas uzsāka arī latviešu strēlnieki savā frontes iecirknī. Strēlnieku pulku komitejas sākumā bija neziņā, kā rīkoties. Lai pārliecinātos uz vietas par apstākļiem un sekojot "Iskolastrela" aicinājumam, maija sākumā izbraucām abi ar A. Zeibotu uz fronti, kur kopā ar kāda strēlnieku pulka komitejas locekļiem izkāpām no tranšējām. Mums pretī nāca grupa vācu kaŗavīru ar vairākiem virsniekiem. Sasveicinājāmies un sarunājāmies vācu valodā. Sarunām bija vispārīgs un maznozīmīgs raksturs. Mēs teicām, ka revolūcionārā armija un padomes vēlas mieru. Vācieši atbildēja izvairīgi: tā neesot viņu, bet vācu valdības darīšana. Virsnieku klātbūtnē vācu kareivji neuzdrošinājās runāt. Pēc kādas ceturtdaļstundas atkal šķīrāmies, un atgriezāmies savos ierakumos.

Šis piedzīvojums liecināja, ka brāļošanās kārtojama organizēti, ar uzdevumu aģitēt starp vācu kareivjiem, lai tie atbalstītu Krievijas revolūciju un prasītu mieru. Ieteicām strēlnieku pulku sociāldemokratiskajai Organizācijas komitejai ņemt brāļošanas savā vadībā un kārtot to plānveidīgi un organizēti, novēršot strēlnieku stichisko izrīcību. Norādījām, ka nepieciešams vākt vācu uzsaukumus un uz brāļošanas sūīt labi sagatavotus strēlniekus, kas prot

vācu valodu. Tāpat bija jāpanāk tikšanās ar pašiem vācu kareivjiem bez virsnieku klātbūtnes. Uzsvērām, ka brāļošanās nozīme ir mēģināt revolucionizēt vācu armiju. Aprādījām arī, ka brāļošanās nedrīkst jaukt kaŗaspēka disciplīnu.

19. maijā "Iskolastrels" bija sasaucis šī jautājuma apspriešanai diskusiju vakaru, pieaicinādams arī Rīgas padomes, sociāldemokrātu, revolucionāro sociālistu un pilsonisko radikāldemokrātu partiju pārstāvjus. Sanāksmi vadīja "Iskolastrela" priekšsēdis, kapteinis V. Ozols, uzsverot, ka brāļošanās jautājumā vajadzīga "vienota un organizēta uzstāšanās". Es šinī apspriedē cita starpā teicu:

"Organizēta brāļošanās atzīstama un veicināma. Tomēr, ja kaŗa apstākļi prasa, armija nedrīkst atteikties iet uzbrukumā, piemēram, ja ienāk ziņas, ka Vācijas kaŗaspēks gatavo uzbrukumu, tad iepriekš jāuzbrūk" ["Brīvais Strēlnieks" 1. jūnijā].

Apspriede atzina, ka "ir jāatzīst organizēta brāļošanās, kas tiek vadīta no revolūcijas organizējošām iestādēm". Par brāļošanos "zem armijas komiteju uzraudzības" 24. maijā izteicās arī Rīgas strādnieku deputātu padomes pilnsapulce.

23. maijā, strēlnieku pulku sociāldemokratiskā Organizācijas komiteja nolēma dibināt vācu sekciju "revolucionārās aģitācijas veikšanai vācu armijā un organizētu sakaru uzturēšanai ar vācu zaldātiem". Aģitācija bija paredzēta divējāda: nodot vācu kareivjiem speciālus uzsaukumus vācu valodā un aģitējot viņus mutvārdiem. Šinī sekcijā no strēlniekiem ievēlēja Ernestu Jureviču [1895-1938] un mani, manu tēvu Dr. Paulu Kalniņu un māti Klāru Kalniņu. Cik atceros, mēs uzrakstījām uzsaukumu vācu kareivjiem, ko izplatīja pāri fronteī. Taču organizēta brāļošanās sadūrās ar lielām grūtībām. Trūka aģitatoru, kas

labi prata runāt vāciski. No vācu puses brāļošanas lielā mērā kontrolēja vācu virsnieki, un paši kareivji reti varēja brīvi runāt ar strēlniekiem. Es par šo jautājumu izteicu kritiskus novērojumus kādā rakstā "Cīņā" 2. jūnijā [j.st.], kur aprādīju:

"Vācu armija nav revolucionāra, tā vēl iekalta prūšu militārisma dzelzs važās, un virsniekam tur vēl vienmēr pieder pavēlošais vārds".

Pēterpils padome noraidīja brāļošanas kā nevēlamu. Tad arī latviešu strēlnieku pulku apvienotā deputātu padome [3. kongress] 12. jūnijā nolēma: "Kamēr Pēterpils strādnieku un zaldātu deputātu padome un Krievijas revolucionārās demokrātijas vairākums neatrod par iespējamu ļaut frontē brāļošanas, latvju strēlnieki, atzīdami vairākuma tiesības, no brāļošanās atturēsies". Līdz ar to brāļošanās galīgi izbeidzās.

Daļa strēlnieku virsnieku un vairāki pilsoniski laikraksti asi uzbruka man un strēlnieku vadībai, kas bija atbalstījuši brāļošanas. Sevišķi nikns un demagoģisks šinī zinā bija toreizējais 2. strēlnieku brigādes komandieris, pulkvedis Kārlis Goppers, kas vēl 1931. g. savās atmiņās rakstīja:

"Viens no dedzīgākiem Daniševska palīgiem šai ziņā bija Brūno Kalniņš, kuš viens no pirmiem 7. Bauskas pulka rajonā pārgāja brāļošanās nolūkā fronti un, kā liecināja daži strēlnieki, bija aizbraucis līdz Jelgavai".

Protams, Goppera apgalvojumi ir pilnīgi nepatiesi. Brāļošanās bija sākusies sen pirms Daniševska ierašanās Rīgā, kādēļ nekādā gadījumā nevarēju būt viņa "palīgs" šinī laukā. Uz Jelgavu neesmu braucis, kas Gopperam bija labi zināms. Tādus pārmetumus man toreiz neizteica pat krasākie brāļošanās pretinieki.

Manuprāt, objektīvi un vēsturiski vērtējot, nav iemesla

nosodīt brāļošanas, kas it kā būtu sagrāvusi disciplīnu strēlnieku pulkos. Šie pulki palika disciplinēti nevien 1917. gadā, bet arī vēlākajos pilsoņu kara gados. Bez tam brāļošanās vispār nevērsās pret kārtību krievu armijā, bet gan pret vācu kareivju paklausību savai militārajai vadībai un tās iekarošanas politikai. Turklāt zināmus panākumus īslaicīgā brāļošanās tomēr deva. Piemēram, 5. Zemgales pulks tika no vācu kareivjiem brīdināts par kādu gatavotu uzbrukumu. Pirms septembra lielā uzbrukuma Rīgai, vācu virspavēlniecība bija spiesta atvilkt no frontes dažas kaņķspēka daļas, kas tika turētas aizdomās, ka tās varētu būt strēlnieku propagandas ietekmētas.

Brāļošanās sākās aprīlī spontāni, bez kādiem revolucionāro organizāciju aicinājumiem. Tieši mēs bijām tie, kas mēģināja ievadīt šo kareivju masu kustību organizētās sliedēs, lai tai būtu kādi politiski panākumi un tā nekaitētu strēlnieku pulku militārajām interesēm, kas arī tika sasniegts.

LIELINIEKU INVĀZIJA RĪGA

Otrs nesaskaņu faktors bija J. Daniševska vadītās Latvijas Sociāldemokratijas Centrālkomitejas pārceļšanās uz Rīgu, kas notika ap 20. maiju. Tā radīja krasu apstākļu maiņu sociāldemokratu partijā

Revolūcijas pirmajos trīs mēnešos partijā bija laba sadarbība. Nebija nekādu iekšēju cīņu starp lieliniekiem un maziniekiem. Martss un aprīlis bija partijas un padomju dibināšanas un veidošanās posms. Pirmā legālā partijas biedru sapulce kas ievēlēja Rīgas komiteju, notika tikai 2. aprīlī, bet latviešu strēlnieku pulku sociāldemokratiskās organizācijas pirmā sanāksmē pulcējās tikai 7. aprīlī. Bija

stipra vēlēšanās uzturēt vienotu partiju, jo visi spēki bija vajadzīgi revolūcijas radošajam darbam. Bija cerības, ka arī sašķeltā krievu sociāldemokrātu partija tagad, pēc revolūcijas, atkal apvienosies. 1917. gada pavasarī Krievijā darbojās 351 pilsētas partijas organizācijas, kas bija vienotas un kuņās ietilpa tiklab maziņieki, kā lieliņieki. Apvienošanās cerības stiprināja arī krievu lieliņu partijas vadības mērenā opozīcijas politika martā un aprīlī, kas atbalstīja liberālo Pagaidu valdību kamēr tā veicināja demokrātijas veidošanu.

Rīgā un Latvijā sadarbību veicināja arī tas, ka tur tolaik nebija maziņu aizsardzību, bet mums, maziņiem - internacionālistiem, bija kopīga pretraka stāja ar lieliņiem. Pati partijas organizācija bija maza: marta beigās Rīgā bija tikai 200. bet maija sākumā 1.200 biedru. Arī strēlnieku pulku sociāldemokrātiskā organizācija vēl bija vāja, tā apvienoja aprīļa sākumā tikai 70 biedru. Polītiskā darba svarīgākā daļa pirmajos trīs mēnešos tika veikta Rīgas strādnieku deputātu padomē, kas bija revolūcijas centrs Latvijā. Tur visi bija aizņemti revolūcijas praktiskajā darbā, kas ritēja labā saskaņā. Tur līdz maija beigām polītisku domstarpību nebija. Rīgas padome šinī laikā sadarbojās ar latviešu pilsoniskajām organizācijām, ietilpstot kopējā sabiedrisko organizāciju padomē. Šī padome sastādīja Rīgas pagaidu demokrātisko pilsētas domi.

Maija vidū apstākļi grozījās. 16. aprīlī Pēterpilī atgriezās no Šveices Leņins, kas dažu nedēļu laikā panāca krievu lieliņu partijas politikas krasu mainu un sāka apkarot Pagaidu valdību, prasot visu varu nodot padomēm. 2.-5. maijā Maskavā pulcējās latviešu lieliņu Viskrievijas konference, kur izpaudās līdzīgi uzskati. Atceros, ka R. Endrups pēc atgriešanās no šīs konferences privātās sarunās izteica savu neapmierinātību ar konferences pārspīlēto kreisumu.

Pēc šīs konferences partijas Centrālkomiteja pārcēlās uz Rīgu, lai saņemtu politisko vadību savās rokās un izbeigtu Rīgas padomes un partijas organizāciju mēreno līniju. Atbrauca J. Daniševskis [kas izsūtījumā bija pieslēgjis lieliniekiem], vecākais latviešu lielinieks, Jelgavas bijušais strādnieks Jānis Lencmanis, toreiz vēl nepazīstamais Roberts Eiche, klusais praktiķis J. Silfs, dogmatiskais pusintelligents Kārlis Krastiņš un vairāki citi. Kā piektgadniekiem un profesionāliem revolucionāriem, galvenā loma bija Daniševskim un Lencmanim. Idejisko līniju noteica Lencmanis, balstoties uz pārējiem Centrālkomitejas lieliniekiem, bet lieliniecisma paudējs tautas masās kļuva Daniševskis, kas bija lielinieku vienīgais liela vērīena runātājs un veikls publicists, bet ideoloģiski vēl arvien diezgan svārstīgs vīrs.

Partijas Centrālkomiteja saasināja partijas politiku, šo pagriezienu veicināja arī Pagaidu valdības krīze Pēterpilī, kuŗu izraisīja ārlietu ministra P. Miļukova 1. maija nota sabiedroto valdībām, apsolut revolucionārās Krievijas gatavību turpināt kuŗu līdz uzvarai. Šī nota sacēla kareivju un strādnieku masās lielu uztraukumu, kas Pēterpilī izpaudās demonstrācijās pret Miļukovu un Pagaidu valdību. Šinī situācijā Pēterpils padome panāca Miļukova atkāpšanos. Tā bija spiesta 18. maijā nodibināt koalīcijas valdību kuŗā piedalījās arī padomes pārstāvji - sociāldemokratu maziņieku un sociālistu-revolūcionāru vadoņi. Viņu vidū bija tolaik slavenais gruzīnu maziņieks Iraklijs Cereteli, kas revolūcijas astoņos demokratiskajos mēnešos [marts - novembris] bija tās izcilākais vadonis. Šo koalīcijas vadību lielinieki atzina par izlīgumu ar imperiālistisko buržuāziju un sāka to asi apkuŗot.

LIELINIEKU UZBRUKUMS RĪGAS PADOMĒ

Arī lieliniecišķās Centrālkomitejas pirmie soļi Rīgā vērsās pret koalīcijas valdību. Centrālkomiteja nolēma mēģināt iekārot Rīgas padomi un Iskolastrelu, kā arī panākt Rīgas padomes laikraksta "Ziņotājs" apturēšanu, izdodot tā vietā "Cīņu".

Šo slepenībā sagatavoto uzbrukumu 24. maijā ievadīja Rīgas strādnieku deputātu padomes pilnsapulcē. Tur J. Daniševskis uzstājās ar referātu, lai noskaidrotu attiecības pret jauno Pagaidu valdību un iesniedza vienpadsmit punktu garu rezolūciju. Tā apzīmēja koalīcijas valdību par kara turpinātāju iekārošanas nolūkos un izteica tai neuzticību. Par sociālistiem, kuŗi piedalījās Pagaidu valdībā, viņš teica, it kā tie "tieši un netieši atbalsta imperiālistu politiku un aizkavē Krievijas atsvabināšanu un glābšanu". Rezolūcija prasīja noslēgt demokrātisku mieru un nodot "visu varu strādnieku, zaldātu un zemnieku deputātu padomēm".

Ap rezolūciju risinājās karstas un ilgas debātes. Es uzstājos pret rezolūciju, aprādīdams, ka koalīcijas valdību atbalsta Pēterpils padome, kas neatzīst imperiālistisku politiku. Sevišķi vērsos pret nepamatotajiem uzbrukumiem sociālistiskajiem ministriem. Noraidīju arī varas nodošanu padomēm kā aplamu prasību, kas bija nereāla toreizējos apstākļos. Mani atbalstīja A. Zeibots, bet Daniševski - J. Lencmanis. Padomes priekšsēdis R. Endrups klusēja. Padomes deputātu uzskati dalījās, tomēr pārsvarā bija sociāldemokrātu partijas Rīgas komitejas lieliniecišķā grupa, kuŗai pieslēģās daudzie Kurzemes bēģļi, kas lielā skaitā bija padomē ievēlēti kā tranšejstrādnieku pārstāvji.

Viņi ilgoģās pēc miera par katru cenu, lai varētu ātrāk

atgriezties savā vācu ieņemtajā dzimtenē. Mēs, maziņki-internacionālisti, šinī svarīgajā sanāksmē bijām tikai daži cilvēki, jo lielākā daļa no mūsu redzamākajiem darbiniekiem vēl nebija atgriezušies Latvijā. Šādos apstākļos saprotams, ka Daniševska rezolūciju padome pieņēma ar 87 pret 28 balsīm.

Vēl gaŗākas debātes risinājās ar Daniševska priekšlikumu izbeigt "Ziņotāja" izdošanu. apvienojot to ar "Cīņu". Šinī jautājumā pretestība bija lielāka, jo daudzi deputāti negribēja atsacīties no sava laikraksta. Sevišķi dedzīgi "Ziņotāju" aizstāvēja mūsu līdzstrādnieks Fricis Markuss [toreizējais pseudonims Cengsle], kas tikai vēlāk rudenī pieslējās lieliniekiem [1890-1938]. Daniševskis mēģināja vājināt pretestību, solīdams, ka Rīgas padomes un Iskorada rīcībā "Cīņa" būšot sevišķs pielikums. Balsojot, apvienošanu izlēma ar 110 pret 51 balsi. Neapmierinātība ar lēmumu bija liela, un padomes nākamajā pilnsapulcē 30. maijā tika nolasīti vairāki strādnieku sapulču protesti no darba vietām pret "Ziņotāja" iznīcināšanu. Revolucionāro sociālistu avīze "Darba Tauta" rakstīja, ka "Cīņa" aprija "Ziņotāju". Tas nu bija noticis, un maziņki bija zaudējuši laikrakstu, kura redaktori ieturēja viņu līniju.

Līdz ar to izbeidzās arī mans redaktora darbs. Endrups mani tūlīt aicināja pārnākt uz "Iskorada" prezidiju, kur mani ievēlēja par sekretāra biedru. Prezidijā bijām divi maziņki. Otrs bija V. Rikveilis, kas darbojās kā priekšsēža biedrs. No lieliniekiem, bez R. Endrupa, prezidijā vēl bija O. Kārklīšs. Pārējie trīs [Gibeiko, Lubužs un Radziņš] nepieslējās nevienam no abiem virzieniem. Tagad mana darbība galvenokārt izpaudās "Iskorada" prezidija kārtējā administratīvajā un politiskajā darbā, piedaloties prezidija sēdēs, kas notika katru dienu, pārstāvēt "Iskoradu" dažādās sapulcēs un veicot daļu no "Iskorada" sarakstes. Rīgas padome tolaik bija liela organizācija, kas apvienoja 58.000

strādniekus, arodbiedrībās un citās organizācijās.

DANIŠEVSKA UZVARA STRĒLNIKOS

Lielnieciskās Centrālkomitejas nākamais uzbrukums vērsās pret latviešu strēlnieku pulku vadību. Strēlnieku pulku 2. kongresā, kas notika vēlākā Nacionālajā teātrī no 25.-30. maijam [pēc jaunā stila], par tekošo momentu referēja J. Daniševskis. Viņš ieteica pieņemt to pašu rezolūciju, kuŗa pirms dažām dienām bija pieņemta Rīgas strādnieku deputātu padomē. Tai bija pievienots tikai viens īss papildinājums, ka pulkiem jārikojas vēlēto "armijas iestāžu norādījuma robežās". Debatēs rakstnieks un strēlnieks Jānis Akurāters un vairāki virsnieki [Goppers. Dardzāns, Dambītis u.c.] uzstājās pret Daniševska rezolūciju. To tomēr pieņēma ar 194 pret 29 balsīm, bet galīgā veidā, pēc nenozīmīgas izredīgēšanas, ar visām pret vienu Akurātera balsi! Piedalījies šinī vēsturiskajā kongresā kā "Iskorada" pārstāvis un teicu runu, kuŗā mudināju atbalstīt Pagaidu valdību. "Kamēr valdība iet pa demokrātijas ceļu". Kongress rādīja, ka virsnieki neprata rīkoties politiski un organizēti un, tāpēc tie zaudēja. Jaunajā "Iskolastrelā" pa lielākai daļai ievēlēja lielniekus un viņiem tuvu stāvošus strēlniekus. Par priekšsēdi palika tomēr līdzšinējais kapteinis V. Ozols, kas nebija lielnieku atbalstītājs, bet joprojām centās samierināt strēlniekus ar virsniekiem. Ar Daniševska rezolūcijas pieņemšanu strēlnieku pulku politiskā vadība bija nonākusi lielnieku rokās. Rezolūcija izraisīja sašutumu pilnus rakstus visā pilsoniskajā presē, un nu protestēja arī daļa virsnieku. Tāpēc "Iskolastrels" 9.-12. jūnijā sasauca strēlnieku pulku 3. kongresu, kuŗā mīkstināja 2. kongresa rezolūcijas neskaidro [divpadsmito] punktu par armiju. Tagad strēlnieki solījās "iet turp", kurp viņus sauks "revolūcionārās armijas izpildu

orgāni". Strēlnieki apņēma pildīt Pagaidu valdības rīkojumus un, sekojot Pēterpils padomes lēmumam, nolēma turpmāk atturēties no brāļošanās. Taču šī piekāpšanas negrozīja faktisko stāvokli un notikušo politisko lūzumu strēlnieku noskaņojumā. Viņu radikālizēšanās turpinājās vasarā, un līdz ar to auga lielinieku ietekme, kas sevišķi stipri izpaudās strēlnieku 4. kongresā [4. -16. augustā, j.st.], kad vadību atstāja samierinātājs, kapteinis V. Ozols. Strēlnieku radikālizēšanai bija vairāki cēloņi. Viņi bija dziļi satraukti par smagajiem zaudējumiem 1916.-17. gada Ziemsvētku kaujās, kuŗas deva tikai nelielus panākumus. Pēc revolūcijas viņu nemiers izlauzās uz āru un vērsās nevien pret krievu ģenerāļiem, bet arī pret latviešu pulkvežiem un valsts domniekiem, kuŗus strēlnieki uzskatīja par līdzatbildīgiem viņu zaudējumos. Arī miera propaganda atrada strēlniekos daudz klausītāju. Viņi negribēja tālāk velti liet savas asinis nevajadzīgajā karā, kuŗu sagurušā un demoralizētā krievu armija vairs nespēja veikt. Jaunā Pagaidu valdība arī neapmierināja strēlnieku cerības; tā gribēja karu turpināt un nedeva Latvijai autonomiju. Šinī situācijā nāca lielinieki un solīja strēlniekiem strādnieku un kareivju padomju varu, mieru un Latvijas autonomiju. Tāpēc nav jābrīnās, ka lielinieku propagandai bija lieli un ātri panākumi. Turklāt 1917. gadā strēlnieki nezināja, kas patiesībā lielinieki ir, un kāda būs viņu vara. Neviens toreiz nevarēja iedomāties, ka lielinieku uzvara atnesīs diktatūru un nacionālu nebrīvību. Taisni otrādi, strēlnieki uzskatīja lieliniekus par pašiem noteiktākajiem brīvības cīnītājiem. Tie toreiz nāca pie strēlniekiem kā vecās un plaši pazīstamās Latvijas Sociāldemokratijas pārstāvji. Patiesībā 1917. gadā latviešu strēlnieki nebija lielinieki, un tikai neliela daļa iestājās partijā [jūlija mēnesī 1826]. Viņi bija radikāli revolucionāri, kas ticēja lielinieku saukļiem un ticēja, ka, atbalstot lieliniekus, viņi izbeigs karu un izcīnīs brīvību un demokrātisku Latviju.

Piedalījies strēlnieku pulku 3. kongresā kā "Iskorada" pārstāvis un ziņoju par Ziemeļfrontes aizmugures apgabala padomju kongresu Pleskavā. 14. jūnijā par to pašu jautājumu referēju Rīgas strādnieku deputātu padomē. Pleskavas kongress bija paredzējis, ka Latvijas padomēm jārada kopīga teritoriāla vienība. Tādu arī vēlāk radīja. Visas Latvijas padomes sūtīja delegātus, un 11. un 12. augustā [j.st.] Rīgas pilī nodibinājās "Latvijas strādnieku, kareivju un bezzemnieku padome", kas ievēlēja savu izpildu komiteju "Iskolatu", kam bija ievērojama loma 1917. gada rudenī un ziemā. Biju delegēts uz šo sanākumi no Rīgas padomes. Ievēlējām "Iskolatā" arī maziniekus - Dr. Paulu Kalniņu. Dr. Frici Menderu. K. Kurševicu. A. Zeibotu un Kr. Eliasu.

RĪGAS PADOMES IZVEIDOŠANAS VASARA

Šinī laikā Rīgas strādnieku deputātu padome bija izveidojusies par ietekmīgu un labi noorganizētu šejienes varas centru. 1917. gada augustā padomē ietilpa 456 deputāti, kas bija ievēlēti visās Rīgas darba vietas un pārstāvēja 57.978 vēlētājus. Pilnsapulces notika gandrīz katru nedēļu kādā skolā. Izpildu komiteju [Iskorads], kuŗu ievēlēja pilnsapulces, 5 mēnešu laikā trīs reizes pārvēlēja un paplašināja. Vasarā tai bija 27 locekļi. Izpildu komiteja darbojās intensīvi. Sēdes notika trīs reizes nedēļā un tās parasti bija gaŗas. Nereti tās ievilkās līdz vēlāi nakts stundai. Izpildu komitejas lēmumus realizēja, un visu praktisko darbu vadīja komitejas vēlēts prezidijs.

Prezidijā sastāvēja 7 locekļi un tiem sēdes notika katru dienu. Prezidija rīcībā bija plašs aparāts, kuŗā ietilpa 12 dažādas komisijas un sekcijas, kas pārzināja dažādas dzīves nozares. Citu starpa bija arī bezzemnieku komisija, kas faktiski organizēja bezzemnieku padomes visos pagastos un

sasauca arī bezzemnieku kongresu Valmierā 1917. gada 29. aprīlī. Darbojās arī izmeklēšanas komisijas, kas izskatīja Vidzemes guberņas žandarmērijas pārvaldes archīvus, meklējot pēc provokātoriem un slepeniem ziņotājiem. Dažus arī izdevās atklāt. Atceros, ka to vidū bija kāda Luīze Aspere, kas pēc revolūcijas bija ievēlēta Rīgas padomē. Rīgā atrada un apcietināja arī cara laika slepenpolīcijas spīdzināšanas meistarū Dāvi, par kuŗa briesmu darbiem valsts domnieks J. Ozols jau 1907. gadā bija iesniedzis savu pazīstamo interpellāciju Krievijas II Valsts Domē.

Rīgas padomē 1917. gada jūnijā bija 35 algoti darbinieki, kas strādāja "Iskoradā" un tās komisijās. Revolūcijas laikā finanšu lietas kārtoja lielā atklātībā: katru mēnesi "Iskorads" publicēja sīku pārskatu par saviem ienākumiem un izdevumiem. Visi ienākumi nāca vienīgi no strādnieku un kalpotāju ziedojumiem darba vietās. Skatot tagad, pēc vairāk kā sešdesmit gadiem, Rīgas padomes aktus, redzu, ka mana alga toreiz bijusi 400 rubļi mēnesī. Caurmērā padome ieņēma mēnesī ap 25.000 rubļu, kas pietika, lai segtu plašos izdevumus.

Rīgas padomes sastāvs, sakarā ar frontes pilsētas apstākļiem, bija visai raibs. Vislielāko skaitu [apm. 40%] deva armijas palīgdarbu strādnieku dažādās grupas - tranšejstrādnieki, ceļu būvētāji, hidrotehniķi u.c. Samērā liels skaits [ap 20%] pārstāvēja dažādas strādnieku organizācijas - patērētāju un izglītības biedrības un jaundibinātās arodbiedrības. Turpretī nedaudzo Rīgā palikušo sīko fabriku un darbnīcu strādnieki delegēja uz Rīgas padomi tikai 15% no deputātu kopskaita. Atlikusī deputātu daļa nāca no kalpotājiem un Rīgas apkārtnes namniekiem un mazgruntniekiem.

Šis Rīgas padomes raibais un savā lielā daļā politiski

maz apzinīgais sastāvs bija cēlonis izpildu komitejas krīzei augustā, tikai dažas nedējas pirms Rīgas krišanas vācu karaspēka rokās.

KREISO LIELINIEKU AKCIJA RĪGAS PADOME

Krīzi vadīja grupa kreiso lielinieku, ar Dāvidu Beiku [1885-1946] un Sīmani Bergi [1887-1943] priekšgalā, kas vasaras vidū bija atgriezušies Latvija no emigrācijas ASV. Latvijas apstākļus viņi vāji pārzināja, un politiskos jautājumos viņi bija ārkārtīgi radikāli. Daniševska mērenā lielinieciskā līnija un sadarbība ar maziņiem viņiem bija pilnīgi nepieņemama. Atklāts konflikts izcēlās, kad izpildu komiteja parakstīja kopīgu uzsaukumu ar 12. krievu armijas kareivju padomi "Iskolatu", kam pievienojās arī LSD Centrālkomiteja un "Iskolastrels". Šinī augusta sākumā laistajā uzsaukumā vadošās revolucionārās organizācijas aicināja kareivjus paklausīt kaujas pavēlēm, uzstāties pret dezorganizētajiem un huligāniskajiem elementiem, kā arī atkārtoja jau agrāko lēmumu - pārtraukt jebkādu brāļošanos. Šo uzsaukumu izstrādāja maziņieciskais "Iskosols", un tam par galveno iemeslu bija armijas vadības ziņas, ka vācu 8. armija gatavo uzbrukumu Rīgai. Izpildu komiteja atzina, ka Rīgas padomei šādā kritiskā stāvoklī jāuztur vienība ar "Iskosolu" un jāatzīst kopēju soļu vajadzība, lai atjaunotu "revolucionāru disciplīnu" armijā.

Beikas "amerikāņi", kā viņus toreiz sauca, sacēla lielu vētru pret šo uzsaukumu un Rīgas padomes 16. augusta sēdē ārkārtīgi asā veidā nosodīja izpildu komiteju, kuŗu šīs grupas runātāji apzīmēja par kaŗa un "reakcionārās" Pagaidu valdības atbalstītāju, kas esot nokļuvusi maziņieku ietekmē. Debates turpinājās 8 stundas. Kad nonācām pie balsošanas, tad izrādījās, ka ultrārevolucionārie "amerikāņi" bija

ietekmējuši labu daļu deputātu un guva vairākumu ar 83 pret 21 balsi, kas bija nodota par Friča Mendera rezolūciju, atzīt izpildu komitejas rīcību par pareizu. Kreiso atbalstītāji bija galvenokārt tranšejstrādnieku pārstāvji, savā vairumā Kurzemes bēgļi, kas vēlējās mieru par katru cenu, lai varētu drīzāk atgriezties mājās. Protams, "amerikāņiem" palīdzēja arī garās debātes. Daudzi delegāti bija aizgājuši mājās, un no 456 Rīgas padomes deputātiem balsošanā piedalījās tikai simts.

Padomē bija sākusies politiska krīze. Izpildu komitejas toreiz mērenie lielnieki un mežinieki kopējā frontē nostājās pret Kreisajiem komunistiem. Izpildu komiteja nolēma neatsaukt savu parakstu no kopējā uzsaukuma un pieprasīja, lai padome sava nākamajā pilnsapulcē atceļ savu 16. augusta dezorganizējošo lēmumu. Atzīmējams, ka ar šādu rīcību Daniševskis. Endrups un Lencmanis toreiz faktiski neatbalstīja Ļeņina viedokli, kādu krievu lielnieki pauda padomju centrālajā izpildu komitejā Pēterpilī.

Rīgas padomes pilnsapulcē 23. augustā risinājās atkal asas debātes. Šoreiz kreiso rezolūciju nolēma atcelt, gan tikai ar nelielu vairākumu: 93 balsis bija nodotas par atcelšanu, bet 73 par "amerikāņu" rezolūciju, paturēt agrāko nosodošo rezolūciju un pieprasīt izpildu komitejas atkāpšanos. Izpildu komiteja bija uzvarējusi, bet konflikts nebija atrisināts. Tas draudēja izvērsties par galveno strīdus jautājumu Rīgas padomes turpmākajā darbībā.

CĪŅA PAR LATVIJAS AUTONOMIJU

Otrs un ļoti svarīgs jautājums, kur izpaudās asas domstarpības ar kreisajiem lielniekiem, bija nacionālais jautājums. Šeit mēs, maziņieki, izrādījām lielu aktivitāti un sevišķi rosīgs šinī laukā bija Fr. Menders. Rīgas padome jau revolūcijas sākumā izteicās par Latvijas politisko un

nacionālo autonomiju. Tas sevišķi spilgti izpaudās padomes pārstāvju ieteiktajā rezolūcijā, kuŗu aprīlī pieņēma bezzemnieku kongress Valmierā. Vasarā gājām soli tālāk. 9. augustā padomes pilnsapulcē maziņeks A. Zeibots referēja par autonomiju, paredzot Latvijai savu Saeimu ar plašām politiskām un nacionālām tiesībām Krievijas federatīvajā republikā. Padome šo priekšlikumu akceptēja.

Pēc tam, saziņā ar Vidzemes zemes padomi, tika sasaukta visu latviešu padomju un politisko organizāciju kopēja sanāksme, kas notika Rīgas pilī 12. augustā. Atceros, ka, šo sanāksmi sagatavojot, Miķelis Valters mani lūdza pārtulkot latviski no zviedru valodas Somijas autonomijas likumu. Bija paredzēts to ņemt par paraugu Latvijas autonomijai. Šinī vēsturiskajā sanāksmē piedalījās tiklab Latvijas pilsonisko partiju un sabiedrisko organizāciju padomes pārstāvji, kā arī revolucionārās Rīgas un strēlnieku padomes un lielnieciskā LSD. Jāpiemin dažas personas šinī sanāksmē: J. Daniševskis, J. Lencmanis, R. Endrups [lielinieki], Pauls Kalniņš, Fr. Menders, M. Skujeniņeks, K. Kurševics, A. Zeibots [maziņieki], G. Zemgals, M. Valters, Kārlis Ulmanis u.c. no pilsoniskajām partijām, [šis bija rets gadījums, kur Ulmanis sēdēja kopā ar Daniševski un Zemnieku savienība sadarbojās ar lieliniekiem.] Sanāksme vienprātīgi pieņemtajā rezolūcijā atkāŗtoja politiskās autonomijas un pašnolemšanās tiesību prasību. Šī sanāksme, kas formāli un faktiski pirmoreiz pārstāvēja visu latviešu tautu, noritēja labā saskaņā un bez grūtībām vienojās par Latvijas nākotni. Savādi, ka šo sanāksmi bieži noklusē. Acīmredzot ir ļaudis, kas negrib atzīt, ka 1917. gadā latviešu pilsoņi vienojās ar lieliniekiem. Bet taisni šis fakts rāda, ka toreiz latviešu lielinieku vadoņi ieņēma citādu viedokli nacionālajā jautājumā nekā gadu vēlāk. Šī paša iemesla dēļ Rīgas pils sanāksmi noklusē komūnistu vēsturnieki. Viņi

tagad negrib atzīt, ka tie 1917. gadā kopā ar mežiniekiem un pilsoņiem vienojās cīnīties par Latvijas pašnolemšanos un nacionālpolitisku autonomiju. Tomēr vēsturiskie fakti nav noslēpjami.

Pēc kopējās sanāksmes Rīgas pilī, Rīgas padomes izpildu komiteja nolēma, sekojot Fr. Mendera priekšlikumam, "nekavējoties izstrādāt Latvijas politiskās autonomijas plānu un to realizēt, neatkarīgi no centrālās valdības politikas". Tas nozīmēja, ka mēs sagatavojāties īstenot Latvijas autonomiju un Vidzemes un Kurzemes apvienošanu ar Latgali - pret Kerenska valdības gribu, kas liedzās atrisināt Latvijas valsts tiesisko stāvokli pirms Krievijas Satversmes Sapulces sanākšanas. Rīgas padome pieņēma šo autonomijas rezolūciju 15. augusta kopsapulcē. Izpildu komiteja dažas dienas vēlāk akceptēja Mendera tālākās tēzes par Latvijas autonomijas saturu. Šī Rīgas padomes stāja nacionālajā jautājuma liecināja, ka 1917. gada vasarā mēs gājām tālāk par pilsoniskajām partijām. Tās toreiz neuzdrošinājās nostāties pret Kerenska Pagaidu valdību. Pret mūsu prasībām par autonomiju uzstājās vienīgi kreisie lielinieki ar D. Beiku priekšgalā, bet cieta neveiksmi, jo lielinieku vairākums un bezpartejiskie padomes deputāti atbalstīja mūsu viedokli. Katrā ziņā, maziņu aktivitātes rezultātā, Latvijas autonomijas prasība guva latviešu strādnieku un to organizāciju atbalstu.

MAZINIEKU LOMA 1917. GADA

Maziņu stāvoklis sociāldemokrātu partija revolūcijas piecos mēnešos Rīgā bija mainījies vairākas reizes.

Martā un aprīlī partijā vēl valdīja vienības gars, un iedarbojās ļoti stiprā vienības tradīcija. Pretēji krieviem, latvieši savu partiju nekad nebija šķēlušī, bet domstarpības arvien izcīnījuši partijas iekšienē. Revolūcijas pirmajos mēnešos valdīja illūzijas, it kā pēc revolūcijas arī krievu lielnieki un maziņieki sapratīsies un apvienosies. Turklāt paša sākumā Rīgā atradās tikai trīs maziņu darbinieki -Mārgers Skujenieks, Vilis Straujānis un Arvīds Zeibots. Skujenieks un Zeibots partijas darbībā aktīvi nepiedalījās, bet visu savu laiku ziedoja bezzemnieku organizēšanai un Vidzemes zemes padomes veidošanai. Straujānis pilnīgi nodevās kooperācijas darbam. Kad es aprīlī ierados Rīgā, tad vēl pastāvēja laba saskaņa tiklab partijā, kā arī Rīgas padomē. Kā jau minēju, apstākļi mainījās pēc Ļeņina atgriešanās Krievijā un latviešu lielnieciskās Centrālkomitejas pārcelšanās uz Rīgu, maija sākumā. Tad arī sākās pirmās atklātās diskusijas starp maziņiem un lielniekiem Rīgas padome balsoja par un pret maziņu un lielnieku priekšlikumiem par attiecībām pret Krievijas Pagaidu valdību. Maija pārrunās partijas organizācijas biedru vairums nosvērās lielnieku puse, bet padome mūs atbalstīja 25% padomes deputātu. Galvenajā jautājumā, proti, par kaŗu, mums joprojām bija kopīgs viedoklis ar lielniekiem, kas prasīja tā drīzu izbeigšanu. Šī prasība bija ļoti populāra to vairāku desmittūkstošu Kurzemes bēgļu vidū, kas toreiz bija apmetušies Rīgā un Vidzemē. Šādos apstākļos mēs maijā nespējām atšķelties no kopējās partijas.

Maija beigās un jūnijā Rīgā no Šveices un Beļģijas atgriezās emigranti Fricis Menders un Kristaps Eliass, bet no Krievijas - V. Rikveills, A. Petrevics, K. Kurševics, V. Bastjānis, K. Deķens u c maziņieciski sociāldemokrāti. No armijas uz kādu kaŗa slimnīcu Rīgā pārcēla manu tēvu. Tagad maziņu skaits pieauga, taču viņu vairums maz

piedalījās tiešā partijas darbā, Viņi kā izglītoti ļaudis un lietpratēji, ieņēma atbildīgas vietas Rīgas padome un Vidzemes pagaidu zemes padome. Piemēram, no 12 Rīgas padomes izpildu komitejas nodaļu vadītājiem 10 bija maziņieki. Pašā izpildu komiteja 7 jūnijā ievēlēja 8 maziņiekus. 12 lieliniēkus un 7 bezpartejiskus deputātus. Vidzemes zemes padomes valde nebija lieliniēku, un sociāldemokratus pārstāvēja vienīgi maziņieki [Kurševics, Skujeniēks, Zeibots un vecais J. Kroders].

LATVIJAS SOCIĀLDEMOKRATIJAS V KONGRESS

Stāvoklis negrozījās partijas V kongresā, kas no 22 jūlija līdz 1 augustam pulcējās Rīgas pils lielajā zālē. Daniševska vadītie lieliniēki gan izrādīja sadarbības velēšanos, un par vienu no trīs kongresa priekšsēžiem ievēlēja Paulu Kalniņu, bet lēmumus pieņēma lieliniēku garā, jo no 117 delegātiem tikai kādi desmit bija maziņieki. No Rīgas organizācijas vienīgi es biju ievēlēts par delegātu. Kongresā bija reprezentēti 6.622 partijas biedri no Rīgas. Vidzemes un strēlnieku pulku organizācijām. Maziņieku neveiksmi izskaidro tas, ka viss partijas aparāts atradās lieliniēciskās CK rokās, un, ka mēs nebijām velēšanās uzstājušies kā atsevišķa frakcija. Pašā kongresā maziņieki gan saskaņoja savu darbību un rosīgi uzstājās svarīgākajos darba kārtības jautājumos. Pārskatot tagad kongresa protokolus, redzu, ka debatēs runājuši 9 maziņieki, pie kam daži uzstājušies vairākkārt.

Jautājumā par politisko stāvokli Fr. Mendērs uzstājās maziņieku vārdā kā pretferents un iesniedza savu rezolūciju. Tā deklarēja 1917. gada revolūciju par "pilsoniski

demokratisku revolūciju, kuŗas mērķis ir nodibināt Krievijā demokratisku valsts iekārtu... ar plašāko autonomiju cittautu apdzīvotām provincēm". Tālāk tika uzsvērts, ka "sociāldemokrati neuzstāda par savu uzdevumu cīņu par strādnieku diktatūru", bet tagadējos ārkārtējos apstākļos "var ņemt dalību tādā Pagaidu valdībā, kuŗā vairākums ir nodrošināts strādnieku, zaldātu un zemnieku padomēm, t. i. revolucionārās demokratijas organizācijām". Šinīs padomēs tolaik 80% bija demokratisko sociālistu [maziņu] un sociālistu-revolucionāru. Tomēr šo rezolūciju kongresa vairākums noraidīja un nolēma prasīt visu varu padomēm.

Visos jautājumos kongresā nebija vienprātības pašu lielinieku vidū. Jautājumā par Internacionāli J. Lenčmanis u.c. izteicās pret piedalīšanos plānotajā starptautiskajā sociālistu konferencē Stokholmā [tā vēlāk nenotika], bet J. Daniševskis bija par to. Šinī jautājumā runāju arī es, atbalstot Daniševska viedokli. Balsojot, kongresa vairākums [ar 56 pret 15 balsīm] izteicās par Lenčmaņa negatīvo viedokli.

Dažos svarīgos jautājumos kongress lēma vienprātīgi. Tā tas bija jautājumā par kaŗu. Kongress prasīja tā drīzu izbeigšanu un demokratisku mieru. Debatēs par kaŗu un mieru arī man bija izdevība runāt un izteikties pret referenta Daniševska viedokli, ka miers panākams nobīdot pie malas kapitālistiskās valdības. Uzsvēru, ka mieru varēs slēgt agrāk, kaut arī tas nebūs ilgstošs. Izteicos arī pret brāļošanos, jo apstākļi frontē bija pierādījuši, ka "tādā ceļā nevar aģitēt viņpus robežas".

Tāpat bija ar rezolūciju par Latvijas politisko autonomiju, kuŗu ieturēja maziņu garā. Pieņemtajā rezolūcijā "kongress uz visstingrāko stāv par vienotu, nedalītu Latviju [t. i. par apvienotu Vidzemi, Kurzemi, Latgali] un noteikti prasa Latvijai politisku autonomiju, t. i.

visu vietējo varu kā saimnieciskā, tā politiskā, administratīvā u.c. ziņā". Tālāk tika deklarēts, ka "nekavējoties jāķeras pie Latvijas politiskās autonomijas projekta izstrādāšanas un realizēšanas, neatkarīgi no centrālās varas [t. i. Pagaidu valdības, B.K.] politikas šinī jautājumā". Šis bija ļoti tālejošs lēmums nacionālajā jautājumā, kas toreiz pārsniedza citu latviešu partiju prasības. Dibinoties uz šo kongresa lēmumu, 12. augustā tika sasaukta kopēja sanāksme Rīgas pilī. Tā pārstāvēja visas latviešu padomes, partijas un sabiedriskās organizācijas [par to minēts jau agrāk šinī nodaļā]. Svarīgi atzīmēt, ka viens no maziņu runātājiem kongresā, vēlākais neatkarīgās Latvijas deputāts, Andrejs Petrevics teica: "Mums jāuzstāda prasība pēc Latvijas valsts (...) mēs prasām atsevišķu demokrātisku republiku zem starptautiska protektorāta".

Pirms partijas Centrālkomitejas vēlēšanām kongresā izcēlās zīmīgs incidents, ko vēlāk komunistiskie partijas vēsturnieki noklusē. Par kandidātiem bija minēti Pauls Kalniņš un Fricis Menders, kuŗi atteicās, nevēlēdamies uzņemties politisku atbildību par dažiem kongresa lēmumiem un šaubīdamies par sadarbības iespēju nākotnē. Daniševskis tad paskaidroja, ka viņš uzskatot Kalniņa un Mendera līdzdalību Centrālkomitejā par nepieciešamu un paziņoja, ka arī viņš atsakoties. Kongresā radās sajukums. Sākās pārrunas par šo konfliktu. Vairāki cietpaurainie lielnieki [piem. Maskavas Bauze] atklāti draudēja savam līderim, ka viņi varot "iztikt arī bez Daniševska". Redzot, ka viņam neizdosies gūt vairākumu, Daniševskis pēc kāda laika samierinājās un ņēma savu atteikšanos atpakaļ. Centrālkomitejā pēc tam ievēlēja vienīgi lielniekus. Taču kongresā nepacēlās neviena balss, kas būtu prasījusi izbeigt sadarbību ar maziņiem un izslēgt viņus no vienotās partijas. Lielnieku vadoņi 1917. gada vasarā vēl bija samērā

neatkarīgi no krievu lielnieciskās vadības Pēterpilī un latviešu lietas izlēma saskaņā ar šejienes apstākļiem. To kongress pasvītroja sevišķā rezolūcijā par attiecībām pret krievu partiju. Tur cita starpā bija teikts, ka "Latvijas Sociāldemokratijai ir tiesības patstāvīgi rīkoties visās savās organizācijas darīšanās, patstāvīgi atrisinot jautājumus, kuri zīmējas tikai uz Latviju". Kongresa delegāti bija tikai latvieši, un arī Centrālkomitejā ievēlēja vienīgi latviešus. Krievu ietekme vēl bija vāja.

Vēlāk, pēc partijas šķelšanās 1918. gadā kreisie komunisti ļoti asi kritizēja Daniševski. Lencmani un Endrupu par sadarbību ar maziņkiem un apzīmēja viņu rīcību par oportūnismu. Komunistu partijas kongresā 1919. gada martā, tātad pēc diviem gadiem, Beika un citi kreisie pārmeta 1917. gadā partijas Centrālkomitejai, ka tā revolūcijas pirmos piecos mēnešos "atradusies maziņu ideoloģiskā ietekmē". Viņi šinī kongresā iesniedza pat rezolūciju, prasot nosodīt Centrālkomitejas politiku 1917. gada vasarā. Šie kreiso pārmetumi bija no viņu viedokļa pamatoti. Partijas lielnieciskā vadība, sevišķi Daniševskis. 1917. gadā aizstāvēja partijas vienību un kopdarbību ar maziņkiem. Dažos svarīgos jautājumos, it sevišķi autonomijas lietā, tā pakļāvās maziņu ietekmei.

MAZINIEKU SLEPENĀ APSPRIEDE JŪLIJĀ

Drīz pēc kongresa mēs, maziņki-internacionālisti, sapulcējāmies uz pirmo slēgto sanākumi. Pārrunājām kongresa rezultātus, kas nesolīja nākotnē labas izredzes mūsu darbam kopējā partijā ar lieliniekiem. Stāvokli pasliktināja Beikas kreiso lielinieku uzstāšanās un panākumi Rīgas organizācijā, kur viņiem bija izdevies pilnīgi iekārot lielāko pirmo rajonu. Revolūcijas attīstība gāja strauji uz priekšu,

radot arvien lielāku masu radikālizēšanos. Arvien jūtāmāk tā izpaudās arī Rīgas un citās padomēs, bet jo sevišķi svarīgajos latviešu strēlnieku pulkos. Kerenska Pagaidu valdības aplamā politika, kas neslēdza separātu mieru ar Vāciju un vilcinājās ar Satversmes Sapulces sasaukšanu, veicināja šo radikālizēšanos.

Apspriedē piedalījās kādi 10 - 12 aktīvākie maziņieki. Pārrunās sevišķi Pauls Kalniņš un Fricis Menders ieskatīja, ka sadarbība ar lieliekiem vienā partijā drīz vairs nebūs iespējama. Mums jābūt gatavoties uz aiziešanu no kopējās partijas un jādibina sava partija. To nevarēja izdarīt tūlīt, jo 26. augustā bija izsludinātas Rīgas [un citu pilsētu] domes vēlēšanas, bet nedēļu vēlāk. 2. septembrī, vajadzēja notikt Vidzemes zemes padomes un apriņķu padomju vēlēšanām. Pāris nedēļās nebija iespējams radīt un izveidot jaunu partiju. Šķelšanās bija politiski izdevīgi izdarīt momentā, kad varēja uzrādīt domstarpības kādā konkrētā un svarīgā jautājumā, kas būtu saprotams plašām iedzīvotāju masām. Nekas tāds 1917. gadā vasarā vēl nebija noticis. Tādēļ maziņu slepenā apspriede vienprātīgi nolēma nogaidīt šādu momentu un gatavoties uz to. Pagaidām piedalīties pilsētas domes un zemes padomes vēlēšanās ar kopējās partijas kandidātu sarakstiem, pieprasot partijas Centrālkomitejai, lai visi pazīstamākie maziņieki tiktu nominēti par kandidātiem. Nolūks bija, šādā ceļā iegūt iespējami lielāku pārstāvju skaitu Rīgas un citās jaunajās pašvaldības iestādēs, kas partijas paredzamajā šķelšanās gadījumā varētu kļūt par dibināmās maziņu partijas stipriem balstiem.

Šinī apspriedē piedalījās arī Krievijā izklaidēto latviešu maziņu centra pārstāvis Voldemārs Caune no Pēterpils. Viņš aicināja Rīgas maziņiekus tūlīt izstāties no kopīgās partijas un kopā ar viņiem iziet vēlēšanās ar maziņu kandidātu sarakstu. Tam apspriede nepiekrita. Bez jau

minētajiem iemesliem, mums toreiz nebija iespējams uzstāties kopīgi ar Pēterpils centru arī tāpēc, ka viņi bija t.s. "aizsardzībnieki". t. i. noraidīja tūlītēja miera slēgšanu. Kopā ar krievu maziņu partiju viņi atbalstīja Kerenska valdību, kas atteicās apvienot Latgali ar pārējo Latviju un dot Latvijai autonomiju.

RĪGAS PILSĒTAS DOMES VĒLĒŠANAS

Sarunas ar Daniševski par Rīgas pilsētas domes un Vidzemes zemes padomes vēlēšanām noritēja sekmīgi. Rīgas kandidātu sarakstu sastādīt uzdeva Rīgas komitejas pārstāvim Hermanim Vilkam un man. Rezultātā no 49 kandidātiem, kas vēlāk tika ievēlēti domē. 14 bija maziņi - Dr. Pauls Kalniņš, Dr. Fricis Menders, Kārlis un Emīlija Kurševici, Vilis Straujānis, Ādolfs Klevers, Kārlis Dēķens, Valdemārs Bastjānis, Klāra Kalniņa, Andrejs Petrevics, Jānis Lieknis, Roberts Bilmanis un Teodors Draudiņš. Es pats kandidēt nevarēju, jo biju toreiz tikai 18 gadus vecs. Vēlēšanās varēja piedalīties ne jaunāki par 20 gadiem.

Latvijas sociāldemokratijas kandidātu sarakstā nebija neviena kreisā komūnista, kaut arī viņi to skaļi pieprasīja. Sarakstā neuzņēma pat Beiku un Berģi, kreiso galvenos vadoņus, kam vēlāk bija ievērojama loma kompartijā. Viņi bija 1919. gadā Stučkas padomju valdības locekļi. Par šādu Centrālkomitejas rīcību viņi bija dziļi sašutuši un protestēja, ka CK gan izvirzot par kandidātiem maziņiekus, bet viņus noraidot. Jau minētajā Latvijas kompartijas kongresā 1919. gada martā Rīgā, D. Beika par šo lietu izteicās: "CK darbība no februāra revolūcijas brīža līdz vācu kaņaspēka iebrukumam Rīgā bija oportūnistiska. Partijas darbā vispār

un Rīgas domes vēlēšanās sevišķi, mūsu partija staigāja kopīgus ceļus ar maziņkiem, padevās viņu idejiskam iespaidam, uzlikdama visu partijas labo spārnu pilnā sastāvā uz mūsu vēlēšanu listes. Pie kam jāsaprot, ka šoreiz nevis maziņki bija atsacījušies no savas divkosības, bet mūsu partijas vadība pielāgojās maziņku centieniem. "

Atzīmējams, ka kopīgajā sociāldemokrātu sarakstā [Nr. 1] kandidēja Rīgas prefekts Jānis Dambekalns, toreiz armijas kapteinis, kā arī Jēkabs Peterss, vēlākais padomju Krievijas čekas priekšsēdētāja vietnieks, toreiz maznozīmīgs partijas propagandists, kas bija atgriezies no emigrācijas Anglijā. Kandidātu saraksts bija latvisks: no 100 kandidātiem 95 bija latvieši, 2 lietuvieši, 2 krievi un 1 žīds.

Vēlēšanas radīja iedzīvotājos lielu saviļņojumu un interesi. Tās taču bija pirmās vispārējās un brīvās vēlēšanas Latvijā, kurās turklāt piedalījās arī sievietes. Rīgā toreiz bija ap 250.000 iedzīvotāju, un vēletāju sarakstos uzņēma 160.000 balsotājus. Vēlēšanās piedalījās arī Rīgā novietotie kaņavīri, skaitā apmēram 40. 000. No tiem vairākums bija krievi, jo tikai dažas latviešu strēlnieku vienības atradās Rīgā.

Vēlēšanu cīņa sākās jūlijā un turpinājās līdz pašai vēlēšanu dienai - 26. augustam. Uzstājās deviņas latviešu partijas. Trīs no tām bija sociālistiskas. Maziņki aizsardzībnieki sadarbojās ar krievu maziņkiem un sociālistiem-revolucionāriem, kas toreiz bija stiprākā partija armijā un visā Krievijā. Šinī sociālistiskajā blokā ietilpa arī latviešu revolucionārie sociālisti. Taču maziņki aizsardzībnieki savu grupu Rīgā nodibināja tikai jūlijā, un tā bija pavisam maza. Arī viņu kandidāti nebija pazīstami. Revolucionārie sociālisti bija kādreizējās 1905. gada "Savienības" atliekas ar Eduardu Traubergu un vēlāko "Jaunāko

Ziņu" redaktoru Žani Gruzevski priekšgalā. Šī partija 1917. gada vasarā izdeva arī savu laikrakstu "Darba Tauta". Taču arī viņu politiskā ietekme bija maza. Patiesībā viss "sociālistiskais bloks" [saraksts Nr. 3] balstījās uz krievu kaņavīriem un 12. armijas "Iskosolu".

Latviešu pilsoņi izgāja vēlēšanās ar četriem sarakstiem, kas visi bija vairāku partiju bloki. Stiprākā un skaļākā bija sīkpilsoniskā demokrātu partija [ar vēlāko Tautas Padomes sekretāru, advokātu E. Biti priekšgalā]. Tās laikraksts bija "Jaunais Laiks". Otrā pēc lieluma bija revolūcijas laikā pilsētas galvas Gustava Zemgaļa vadītā radikāldemokrātu partija ar nozīmīgo laikrakstu "Jaunais Vārds". Tai bija kopīgs kandidātu saraksts ar nacionāldemokrātiem un, savādā kārtā, ar Zemnieku savienību. Vājas un mazas bija latviešu lielpilsonības konservatīvās partijas - republikāni un reakcionārā "tautas partija" ar monarchistu Frici Veinbergu. Pārējie saraksti bija cittautiešu partijām.

Atzīmējams, ka neviena no pilsoniskajām partijām neizvirzīja par kandidātu Rīgas deputātu Krievijas 4. Valsts Domē Jāni Zālīti, vēlāko Latvijas kara ministru. Viņš un Goldmanis bija sakompromitēti sakarā ar savu sadarbību ar cara valdību kara laikā.

Vēlēšanu cīņa ritēja strauji gan preses polemikā, gan daudzajās tautas sapulcēs, no kurām lielākā daļa notika zem klajas debess. Daniševska "Cīņa" joprojām nacionālajā jautājumā aizstāvēja autonomijas prasību. Piem., tur bija lasāmi tādi saukļi, kā "Kas grib sniegt Latvijas Saeimai visu varu vietējā politiskā, sabiedriskā, saimnieciskā un administratīvā dzīvē, lai balsu par listi nr. II".

Daudzās sapulcēs arī es ar lielu aizrautību teicu savas jauneklīgās runas. Kādas tās bija, un kā tās ietekmēja klausītājus, attēlojis Andrejs Upīts novelē "Pie baznīcas". Kā

pats vēlāk stāstīja, viņš tur attēlojis manu runu vēlēšanu priekšvakarā pie Vecās Ģertrūdes baznīcas. Tā bija viena no 40 lielām tautas sapulcēm, kādas partija tai vakarā rīkoja visās Rīgas malās. Lūk, daži citāti no A. Upīša apraksta:

"Uz trepju augšējā kāpšļa parādās runātājs. Students - jauniņš, gandrīz vēl ģimnazista gados. Neliela auguma, pasīks, viņš tikko ieraugāms starp slaidajiem un druknajiem vīriešiem. . . Bet pūlis zina, kuŗš tas. Nevien tie, kuŗi personīgi pazīst, bet arī tie, kas viņu redz pirmo reizi. Pūlim ir nojautas spēja, kādu nepazīst atsevišķs cilvēks. Balss viņam iesmakusi. Tajā dzirdams, ka viņš nācis šurpu no citas sapulces - varbūt divās, trijās jau viņš šovakar runājis. . . Viņš netvarstās un nemeklējas kā tie iesācēji, kuŗiem prātā tikai neapstāties, nepazaudēt pavedienu no pirkstiem un neapmulst. No pirmā teikuma pūlis dzird, ka šis te ir no savējiem, no piedzīvojušiem, pārbaudītiem un drošiem. Viņa maigais jaunums stāv manāmā pretrunā ar runas nopietno saturu, ar spēka un drosmes sauksmi, kas skan viņa aizsmakušajā balsī. Cīņas skarbais asums un jaunības svaigums - reālisms un romantika. . . It kā dzejiska dvesma pāršalc pūlim. Viņiem ir vienas acis, viena elpa, viena doma un viena sirds. . . Jauneklis runā veikli un redz, ka viņu klausās, ka viņa balss ir sadzirdama, lai gan vējš visā spēkā nopūlas to izkļiedēt. "

Vēlētāji ļoti aktīvi piedalījās pirmajās brīvās vēlēšanās Latvijā. Pavisam no civiliedzīvotājiem Rīgā nobalsoja 123.192 vēlētāji jeb 75% Kareivju piedalīšanās bija mazāka: no 40.000 vēlētājiem balsis nodeva tikai 25.000. Latvijas Sociāldemokratija ieguva visvairāk balsu - 60.654 jeb 41% un dabūja 49 domniekus [no 120], no kuriem 14 bija mazinieki un kādi 5-6 nefrakcionāri, bet pārējie 30 bija lielinieki. Sociāldemokratu panākumi toreiz balstījās uz vairākiem faktoriem. Pats galvenais bija LSD noteiktā cīņa

par tūlītēju miera slēgšanu, ko gaidīja tautas masas, sevišķi daudzie Kurzemes bēgļi. Otrkārt, partija pievilka vēlētajus ar savu slaveno 1905. gadu revolūcijas pagātņi. Tā bija vecākā un ikvienam pazīstama latviešu partija. Treškārt, neraugoties uz savu lielniecisko vadību, LSD vēlēšanās izgāja ar populārām nacionālām prasībām par Latvijas politisko autonomiju, kamēr pilsoniskās partijas par tām klusēja. Turklāt vēletāji balsoja par vienotu sociāldemokrātu sarakstu, uz kuŗa katrs ceturtais bija maziņieks. Lielinieku vēlākais diktatoriskais raksturs vēl nebija izpaudies, un vēletāju vairums uzskatīja viņus par radikālāko brīvības cīnītāju virzienu.

Latviešu pilsoniskās partijas bija jaunas, vāji organizētas, bez skaidras politiskas līnijas. Vēletājam bija grūti atšķirt abas liberālās grupas - demokratus un radikāldemokratus - vienu no otras. Rezultātā tad arī pirmie dabūja 9 un otrie - 4 domniekus, kas bija turpat četrreiz mazāk nekā sociāldemokrātiem. Pavisam niecīga piekrišana bija abām labā spārna grupām - republikāņiem un tautas partijai, kas ieguva katra pa vienam domniekam. Un tomēr bija pārsteigums, ka revolūcijas laikā 1.520 cilvēki bija nobalsojuši un ievēlējuši Rīgas domē "melno Frici", visā demokratiskajā sabiedrībā ienīsto monarchistu Fridrichu Veinbergu! Taču sociāldemokrātiem vieni pašiem nebija vairākuma arī šinīs revolucionārajās vēlēšanās Latvijas galvaspilsētā. Tādu viņi varēja gūt vienīgi kopā ar 18 sociālistiskā bloka domniekiem, kuŗi domē ienāca galvenokārt ar krievu kareivju balsīm. Taču sociālistiskais bloks atbalstīja Kerenska valdību un tās kuŗa politiku, tāpēc abiem sociālistiskajiem sarakstiem praktiskā politikā bija maz kā kopēja. Sociālistiskā bloka domnieku skaitā bija arī latvieši. revolucionārie sociālisti un maziņieki aizsardzībnieki. Tās bija mazpazīstamas personas, kas vēlāk

Latvijas politiskajā dzīvē vairs neparādījās.

Atlikušās grupas, kas iekļuva domē, bija no cittautiešu sarakstiem. No tiem visvairāk domnieku ieguva vācu vēlētajū savienība - 19 vietas. Viņu skaitā bija arī vēlākais demokratisks neatkarīgās Latvijas deputāts Dr. Pauls Šīmans. Pārējie bija konservatīvi, pat reakcionāri vīri.

1917. gada revolūcijas vēlēšanas pirmoreiz Rīgas pilsētas domē radīja latviešu vairākumu: no 120 domniekiem 70 bija latvieši. Raksturīgi, ka arī revolūcijas laikā sievietes vēl neguva viņām pienācīgo pārstāvju skaitu. Ievēlēja tikai 5 domnieces, no kuņām 4 bija sociāldemokratēs.

VĀCU ARMIJAS UZBRUKUMS SEPTEMBRĪ

Šai pirmai demokratiski vēlētai un Rīgu patiesi reprezentējošai pilsētas domei nebija lemts darboties. Nedēļu pēc tās ievēlēšanas ķeizariskās Vācijas kaņaspēks ieņēma Latvijas galvaspilsētu un atjaunoja cara laika nedemokratisks vēlēto domi, kurā pārsvars bija vāciešiem. 1917. gada vēlēta dome gan mēģināja vācu ienākšanas dienā, 3. septembrī, sapulcēties un uzsākt darbību, taču vācu okupācijas iestādes jauno domi neatzina. Vēlākajā cīņā par Latvijas nākotni latviešu partijas varēja atsaukties uz 1917. gada vēlēšanām un uzstāties Rīgas iedzīvotāju vairākuma vārdā, kam bija ievērojama politiska nozīme.

1. septembra agrā rītā Rīgas fronti satricināja ārkārtīgi stipra vācu artilērijas uguns. Steidzos uz izpildu komiteju. Tur tālruņa sarunā ar "Iskolastrelu" uzzinājām, ka pulksten piecos no rīta 600 vācu lielgabalu Ikšķiles-Ogres iecirknī atklājuši spēcīgu viesuļuguni un cenšoties pārcelties pār

Daugavu. Dažas stundas vēlāk "Iskolastrels" ziņoja, ka krievu divīzijas pulki vācu lielgabalu uguni nav izturējuši un atkāpjoties, un vāciešiem izdevies pārceļties Daugavas labā krastā. Pēcpusdienā "Iskolastrels" ziņoja, ka krievu kaņaspēka daļas bēgot un stāvoklis esot kritisks. Vāciešu nolūks esot virzīties tālāk uz Ropažiem, lai atgrieztu 12. armijas atkāpšanos no Rīgas frontes un ielenktu visu šo armiju.

"Iskolastrels" vēl informēja, ka turpmāk kauja ritēsot ap Mazās Juglas krastiem, kur krieviem esot ierīkota otra aizsardzības līnija. Turp 12. armijas pavēlnieks tagad pavēlējis doties latviešu strēlnieku 2. brigādei, kas atradās armijas rezervē Ropažos. Pulki straujā gaitā soļojot uz Mazo Juglu ar kaujas karogiem priekšgalā, un uz ceļiem skanot strēlnieku toreiz latviskotā "Marseljēza": .

"Uz priekšu, latvieši.

Lai kaujā dodamies!

Lai asins plūst - mēs kausimies.

Līdz vācu vara lūzt!"

Un asinis tiešām plūda. Pulkvedis A. Lielgalvis jau pēc dažām stundām sasniedza Mazās Juglas krastus. Viņa vadībā trīs strēlnieku pulki - 5.Zemgales. 6.Tukuma un 8.Valmieras pulks, ar 7. Bauskas pulku rezervē, 26 stundas kāvās pret seškārtīgu vācu pārspēku. Strēlnieku zaudējumi bija lieli, 5. pulkā pat ap divi trešdaļas krita vai tika ievainoti. Vēlāk 642 šī pulka kareivji tika apbalvoti ar Juŗa Krustu par varonību Juglas kaujās, kas glāba no ielenkšanas 12. krievu armiju.

2. septembra rītā arī Rīgā sāka krist vācu artilērijas bumbas. "Iskolastrels" paziņoja, ka visi tā locekļi izbraukuši uz pozīcijām, un pēdējais dežurants atvadījās no mums Rīgas padomes izpildu komitejā pa tālruni. Izpildu komiteja

sasauca ārkārtēju padomes pilnsapulci pamatskolā Bruņinieku ielā. Tā arī bija padomes pēdējā sanāksme. Izpildu komiteja nolasīja uzsaukumu ar aicinājumu iedzīvotājiem uzturēt mieru un neatstāt Rīgu. Uzsaukumu latviešu un krievu valodā izlīmēja ielās. Nolēma arī izpildu komitejas locekļu lielu daļu iecelt par Rīgas padomes emisāriem visos milicijas iecirkņos, lai vadītu iecirkņu priekšnieku darbību liktenīgajās stundās. Mani iecēla par emisāru milicijas 3. iecirknī Skolas ielā. Tur uzturējos līdz vācu karaspēka ienākšanai 3. septembra vakarā.

RĪGAS KRIŠANA

Partijas Centrālkomiteja nolēma, ka partijas darbiniekiem jāpaliek uz vietas, lai varētu nelegāli turpināt darbību vācu okupācijas laikā. Rīgā palika gandrīz visi lielinieku vadoņi, atskaitot O. Kārkliņu un Pilātu — Krūmiņu, kas kopā ar dažiem citiem devās uz Valku. Mazinieki visi palika Rīgā, uz Vidzemi izbrauca vienīgi V. Bastjānis un daži citi. Mums visiem bija cieša apņēmība palikt Latvijas galvaspilsētā, saprotot, ka tuvākā nākotne izšķirs Latvijas likteni uz ilgāku laiku. 2. septembra vakarā aizgāju uz brīdi apvaicāties par frontes stāvokli armijas komitejā "Iskosolā". Parasti mūsu attiecības bija vēsas, jo Iskosols toreiz balstīja Kerenska valdības kara poli-tiku. Tagad mani uzņēma ārkārtīgi draudzīgi. "Iskosolā" priekšsēdis, virsleitnants G. Kučins un Pagaidu valdības 12. armijas komisārs, virsleitnants A. Dibua [abi mazinieki aizsardzībasnieki] izteica prieku par to, ka "latviešu strēlnieki kaujās". Viņi bija baidījušies, ka radikālie strēlnieki to nedarīs. Tagad nu latviešu strēlnieku 2. brigāde cīnoties frontes vissvarīgākajā Ikšķiles iecirknī un sedzot visu 12. armiju.

Līdz ar to sabruka arī Goldmaņa un Goppera aprindu

nepatiesā propaganda par strēlnieku "nodevību" un demoralizāciju.

2. septembrī caur pilsētu izgāja arī 1. brigādes pulki, kas bija turējuši frontes iecirkni abās pusēs Jelgavas-Rīgas šosejai un tagad atkāpās kopā ar krievu kaŗaspēka daļām, lai nenokļūtu vācu ielenkumā. 1. brigāde aizgāja uz Vidzemi labā kārtībā, bet strēlnieki soļoja klusi un drūmi. Bija redzams, ka zēniem nepatika atstāt Rīgu bez kaujas. Bet citas izejas nebija. no draudošā ielenkuma bija jāiekļūst.

Tās pašas dienas vakarā strēlnieku 2. brigāde, kas bija cietusi smagus zaudējumus un nesaņēma palīdzību no krievu pulkiem aizmugurē, saņēma pavēli atkāpties. Rīgas liktenis līdz ar to bija izšķirts - tai bija jākrīt. 2. brigādes pretestība pie Mazās Juglas izglāba krievu 12. armiju. Tā varēja atkāpties un izglābties no ielenkuma un bojā ejas.

Naktī un 3. septembra priekšpusdienā pēdējās krievu daļas nekārtībā atstāja Rīgu. Brīvības ielas veikalus izlaupīja, tāpat vairākas lielas armijas pārtikas noliktavas. Visur ielās bija redzami civiliedzīvotāji, kas stiepa uz mājām iegūtās mantas. Mūsu miliči nespēja šai jucekli uzturēt kārtību. Līdz ar krievu 12. armiju Rīgu atstāja valsts iestādes un Pagaidu valdības komisārs Vidzemē, Dr. Andrejs Priedkalns. Viņš nodeva savu privāto dzīvokli manam tēvam, un mūsu ģimene pārgāja tur 2. septembrī. Tā nu mēs apmetāmies dienu pirms vācu armijas ienākšanas toreizējā Suvorova ielā [vēlākā Kr. Barona ielā] 37 un palikām tur līdz 1926. gadam.

1917.gada 3. septembra pēcpusdienā Rīgā ienāca vācu 8. armija. Revolūcijas un Latvijas brīvības pirmais posms pēkšņi izbeidzās.